

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2007

Klára Bohatová

**Pojetí ženskosti v západní společnosti
v minulosti a v současné době
Ženskost v kulturistice**

Vypracovala: **Klára Bohatová**

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Magdaléna Šťovíčková Jantulová**

Praha 2007

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat mé vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Magdaléně Šťovíčkové Jantulové za rady a připomínky, které mi poskytla při prvotním zpracování bakalářské práce.

Také děkuji všem, kteří mi pomohli s její konečnou úpravou.

Obsah:

1 Úvod	6
2 Ženskost	7
2.1 Ženskost v jiném čase a v jiné kultuře	7
2.2 Ženskost dnes	9
2.3 Patriarchát	14
3 Realita jako sociální konstrukt	16
3.1 Konstrukce genderové reality	19
4 Role médií	22
4.1 Média a potvrzování genderu	23
4.2 Současné ženské časopisy a ženskost	25
4.3 České specifikum	28
4.4 Gender v českých médiích	29
5 Ženskost rozmanitá, vždy a všude vyžadovaná	31
5.1 Tělesné cvičení v mezích ženskosti.....	31
5.2 Ženskost v očích žen	33
5.3 Ženskost v očích mužů	35
6 Závěr teoretické části	37
7 Ženskost v kulturistice	40
7.1 Historie mužské a ženské kulturistiky	41
7.2 Časopis MUSCLE&FITNESS	42

7.2.1 Rozbor článků časopisu M&F	46
7.2.2 Výsledky rozboru	51
8 Závěr praktické části	53
9 Seznam literatury.....	55

1 Úvod

Otázkou, co dělá ženu ženou, se zabývá mnoho kultur. Různá společenství věnují pozornost atributům ženskosti a na základě těchto atributů potom identifikují ženu jako *ženu*. Pojetí ženskosti se v každé kultuře (a často i u jedinců téže kultury) liší a s tím se liší i „opravdové“ ženy. Žena plná ženskosti tak nepředstavuje jeden obecný ideál, nýbrž mnoho různých, často velmi odlišných ideálů. Jedno však tyto ideály mají společné. K tomu, aby se jim žena přiblížila, jí nestačí „pouhá“ biologická výbava, tedy biologické ženské pohlaví, nýbrž musí odpovídat i normám sociálního pohlaví. Musí zapadnout do tzv. genderového řádu. Takový řád je v jednotlivých společnostech různý a dokonce se proměňuje i v rámci jedné společnosti.

V teoretické části práce se snažím onu různorodou, neuchopitelnou ženskost přiblížit, a to tak, že pojednávám o vlastnostech či chování, které ženskost podporují či naopak ničí, a zároveň se snažím ukázat, že tato až mystická „podstata“ ženy je „jen“ umělým, ve skutečnosti neexistujícím a do značné míry libovolným konstruktem, který se však mnohdy tváří jako objektivní realita. Příklady nacházím v minulosti i v současnosti a snažím se vystihnout rozdíly mezi pojetím ženskosti před zhruba padesáti až sto lety a nyní. Pozornost přitom soustředím pouze na naši, západní kulturu, přičemž porovnávám zejména vývoj u nás a v USA.

I přes značné změny posledních desetiletí v genderovém řádu stále existují oblasti života, do kterých je sice vstup ženám již povolen, ve kterých však stále dominují či jsou upřednostňováni muži. Takovými oblastmi jsou mimo jiné některé druhy sportu a tělesného cvičení. Příkladem je kulturistika, do níž sice ženy již pronikly, ale ve které jsou ženy značně (finančně i divácky) podhodnocovány. I v tomto, nebo možná právě v tomto, sportu, v němž jde o fyzickou sílu a svalovou vypracovanost těla, se s ženskostí a jejím hodnocením často setkáváme. V praktické části práce se tedy snažím zjistit, jakou roli hraje ženskost v kulturistice, jak s ní zacházejí lidé, kteří se v této oblasti pohybují, včetně samotných sportovkyň. K tomu mi kromě několika výroků těchto lidí slouží i kulturistický časopis *MUSCLE&FITNESS*, jehož dva roky (1996 a 2006) porovnávám.

2 Ženskost

Co dělá ženu ženou? Křehkost? Citovost? Dlouhé vlasy? Bujné vnady? Sukně? Rození dětí? Umění vaření? Nebo snad všechno dohromady? A proč se vůbec na něco takového ptát? Cožpak není žena jednoduše vše to, co je spojeno s jakoukoli ženou na Zemi? Zřejmě není. Všichni jsme to již někdy slyšeli či vyslovili (nejčastěji obojí): „Chybí jí *ženskost*. Na ženách oceňuji především *ženskost*. To je *mužatka*. To mi nepřijde moc *ženské*.“ apod.

V označení „správné“ ženy nám často pomáhá neurčité slovo *ženskost*. Tedy to, co údajně činí ženu ženou. A kupodivu ne každá žena je „ženská“. Co to však ta *ženskost* je? Lze ji snadno definovat, tak, abychom mohli u každé ženy lehce poznat, zda tedy je či není „ženská“? Na první pohled se to možná zdá snadné. Každý přece máme určité povědomí o tom, jak vypadá a jak se chová člověk, který je ženského pohlaví. Tedy jak *by měl* vypadat a jak *by se měl* chovat. To pak označujeme za *normální*, snadno takové chování a takový vzhled přijímáme a na odchylky od této normy pohlížíme nedůvěřivě či přímo kriticky. Nezřídká je také označujeme jako *neženské*. Jenomže v každé době a v každé kultuře je tím obvyklým, a tedy ženským chováním či vzhledem něco jiného. Jak je to možné?

2.1 Ženskost v jiném čase a v jiné kultuře

Dnes již málokdo považuje za „ne-ženu“ ženu, která neprodila dítě. Stejně tak žena, která pracuje, si může bez problémů zachovat svoji *ženskost*. Přitom ještě ve 20. století, po druhé světové válce, existovala snaha vrátit ženy zpět do domácnosti, přičemž „kouzelným slůvkem“ byla právě *ženskost*.¹ Jak píše Betty Friedan, „součástí matoucího *feminine mystique*² bylo například i tvrzení, že pro ženu má nejvyšší hodnotu naplnění podstaty ženství, že to má být také jejím

¹ Jedná se o situaci v USA, kde došlo v 60. letech ke zvednutí druhé vlny feminismu. U nás byly české ženy několik desetiletí komunistickým režimem povinně zaměstnány, většinou se však nejednalo o práci, ve které by se mohly skutečně individuálně seberealizovat. Seberealizaci proto hledaly v rodině, ve sféře, která si uchovávala určitou svobodu a ve které byly vidět výsledky jejich snažení (Náhradní seberealizaci hledali v té době i muži, kteří se ve volném čase věnovali chalupaření, kutilství, rybaření apod., protože i jim byla seberealizace ve veřejné sféře často upírána.). Rodinný život tedy české ženy nespazoval tolik jako Američanky, nacházely v něm větší potěšení. O to víc si však ženy v USA svého výtobytku – práce – vážily a pro mnohé z nich je dobrá práce a úspěchy v ní jedním z prvořadých cílů v životě.

² Mocný mýtus prostupující celou společnost, který tvrdil, že jediné správné místo ženy je v domácnosti, kde žena pečuje o děti a manžela, věnuje se svým „ženským“ koníčkům a netouží po vzdělání ani kariéře, které ženu zbavují její ženskosti.

hlavním cílem“.³ Jenže tehdejší „podstata“ ženství a dnešní „podstata“ ženství se liší a ženy, které by se dnes řídily tehdejší normou, by byly (u nás stejně jako v USA) nejspíše považovány za nesvéprávné „puťky“. Podobně je tomu např. s tělesným cvičením. Ještě na počátku 20. století panoval stereotyp „nedostatečnosti“ žen, kterým byly doporučovány jen určité pohybové aktivity neohrožující jejich ženskost a stejně tak jejich křehké tělesné zdraví. Před polovinou 19. století, kdy se tělesné cvičení rozšířilo i do měšťanského prostředí, bylo za vhodný sport pro ženy uznáno „tancování (ovšem mimo menstruaci, těhotenství a kojení), klouzání a bruslení“⁴. Později se přidala turistika, cyklistika, lyžování a stereotyp o somatické méněcennosti žen začal ztrácet na síle. Dnes je ženám sportování naopak vřele doporučováno (k velkému překvapení mnohých se zjistilo, že žena je sice, co se týče fyzické síly, slabší než muž, ale jinak není její fyzická zdatnost o nic horší a křehčí než ta mužova) a ženy pronikly i do sportů, které byly dříve výsadou mužů.

Z pozorování tří různých primitivních kultur Margaret Mead zase vyplývá, že „normální“ chování ženy a muže se může v různých společnostech významně lišit. „Povahové vlastnosti, které u nás již tradičně považujeme za ženské – jako je například pasivita, vnímavost, touha mít a vychovávat děti –, u jednoho kmene vykazovali muži, u jiného je zase většina mužů i žen již tradičně neuznávala a nebyly jim vlastní... U kmene Mundugumorů byli muži i ženy hrubí, agresivní, bezmála posedlí sexem a ‚maskulinní‘; u posledních Čambuliů byly zase ženy dominantní a měly vystupování neosobních manažerů, zatímco jejich muži nenesli takovou zodpovědnost a i citově byli více závislí.“⁵ Dalším příkladem jsou Batekové na Malajsijském poloostrově, kteří neznají nadvládu ani osobní vlastnictví. „O vůdcovství rozhoduje věk, moudrost a síla. Někdy má vedení žena. Ten nebo ta, kdo vede, nemá moc uplatňovat vůči komukoli svou vůli... V popisovaném prostředí spolu žijí ženy a muži jako vzájemně si rovní. Batečtí muži nejsou násilnější než batecké ženy. Své manželky, děti a sestry nevlastní, ani o nich nerozhodují. Nekontrolují ani jejich práci, ani jejich sexualitu. V těchto

³ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 86

⁴ Lenderová, Milena: *K hříchu i k modlitbě, Žena v minulém století*, Mladá fronta, Praha 1999

⁵ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 206 – 207

společenských mají muži i ženy radost z nezávislosti a nevdají jim závislost vzájemná.⁶

2.2 Ženskost dnes

Která doba a která kultura tedy odhalily a propagují (propagovaly) opravdovou ženskost? Nebo se to žádné ještě nepovedlo? Či snad žádná „jediná správná ženskost“ neexistuje? Jak píše Simone de Beauvoir, „není-li dnes už ženskost, znamená to, že nikdy neexistovala“.^{7,8} Nebo jinak řečeno, ženskost je stejně jako mužskost umělým, libovolným a značně proměnlivým konstruktem, vytvořeným na základě evidentních biologických odlišností muže a ženy, které jsou víceméně konstatní a univerzální. Muž a žena jsou do určité míry biologicky rozdílní, jejich genderová rozdílnost je však v naší kultuře mnohonásobně větší. Socializací (bez ní by se z žádného lidského jedince nestal člověk v pravém slova smyslu) se v naší společnosti vytvářely a stále ještě vytvářejí umělé rozdíly mezi pohlavími, které jsou prezentovány jako přirozené. Každému pohlaví jsou v takovém procesu přisouzeny určité lidské vlastnosti, z nichž se stávají jakési *podstaty*. *Mužskost* a *ženskost* takto vzniklé jsou tedy ve skutečnosti neexistujícími „škatulkami“.

Rozhlédneme-li se však okolo sebe, nechce se nám tomu věřit. Kdyby přece žádná ženskost a podstata ženství neexistovaly, nemohlo by se o nich všude tolik mluvit. Zvláště dnes, v době, kdy se ženy pohybují více než kdy jindy v oblasti veřejné sféry, kdy jim je méně než kdy dříve diktováno, jak si mají zařídit svůj život a jak mají správně „fungovat“, je slovo ženskost velmi aktuální. Role muže a ženy se mění, jasné rozdělení žena-nesvobodná manželka a matka, muž-svobodný, odpovědný živitel rodiny již mizí. Jedni to cítí jako vysvobození, druzí jsou z nastalého „zmatku“ rozčarováni. Odvolávají se na minulost: „Vždycky to tak bylo, tak proč to teď měnit?“, na tradici: „Nemáte úctu k tradici!“, na biologii: „Vždyť žena a muž jsou tak rozdílní!“ a na jasném rozdělení genderových rolí se snaží všemožně (a často nesmyslně) lpět: „Muž do kuchyně nepatří. To mi má šéfovat

⁶ Sborník Společnost žen a mužů z aspektu gender, Nadace Open Society Fund Praha 1999, s. 120

⁷ Tím, že ženskost neexistuje, však Simone de Beauvoir nechce říci, že by neexistovala ani žena. Žena je stejně jako muž lidská bytost, ale ve skutečnosti je každá lidská bytost vždy v určité situaci. Odmítáme-li přívlástek věčné ženství (podobně jako např. židovská povaha), nijak tím nepopíráme, že i dnes jsou ženy (židé).

⁸ Beauvoirová, Simone: Druhé pohlaví, Orbis, Praha 1966, s. 8

žena? Otec na mateřské?!“. Dokonce i ti, kteří považují ženy a muže za rovnocenné lidské bytosti, mají občas z „dnešního světa“ a ztráty (popř. splynutí) ženskosti (samé podstaty ženy) a mužskosti (samé podstaty muže) obavy. Např. v jednom rozhovoru se třemi muži nazvaném „Ženskost v jednadvacátém století očima tří slavných mužů“ stylistu Dušan Chrástek prohlašuje: „Ta odlišnost pramení z odlišného přístupu k životu. Žena vidí život jinak než muž. A vůbec to není tak, že by ženy byly větší parádnice než muži, začíná to být naopak - ženy se snaží být v pozici muže, přiblížit se mu, a to i vzhledem. Ženskost se ze světa pomalu vytrácí. Je to zkrátka obráceně: muži jsou citliví, ale schovávají se za svoji mužnost a ženy jsou naopak tvrdé.“ Na otázku: „Kdybyste si měli vybrat ženu z nějaké historické epochy, jaká by byla?“ dále (pravděpodobně zcela vážně) odpovídá: „Líbila by se mi žena ze začátku devatenáctého století, tehdy byly slečny vedeny k tomu, aby byly ženské. Byly uváděny do společnosti, vychovávány v úctě k mužům, vedeny k tomu, že tohle mohou a tohle ne, žena byla učena ženskosti.“ Na větu tazatele: „Muži očekávají od žen ženskost, ženy od mužů galantnost.“ zase odpovídá Roman Sluka: „Můj názor je, že si většina mužů vybírá submisivní typy žen. Že by si chlap vybral dominantní ženskou..., to je trochu proti přírodě.“ Na otázku: „Nevadí vám na ženách, že se chovají nežensky, používají sprostá slova a podobně?“ pak Dušan Chrástek odpovídá: „Žena má ukázat, že je milá, společenská, že dokáže chytře komunikovat. Měla by být u ní vidět citovost. Muž se může schovat za svoji muskulaturu, je nastavený tak, že nepláče. U žen je to jiné. A vulgárnost u žen? Hrůza.“ A Roman Sluka dodává: „Včera jsem jednu takovou potkal na ulici a rychle jsem od ní běžel pryč! Typicky mužská vlastnost je taky ambicióznost, touha prorazit v kariéře. To se někomu líbí, ale někomu taky ne.“ Samostatná, ambiciózní, „tvrdá“ žena tyto dva muže tedy pravděpodobně neosloví. Z jejich odpovědí je patrné, že opravdu *ženská* žena je podle nich žena něžná, jemná, poslušná, citově založená, nepříliš průbojná, milá a usměvavá, která o sebe pečuje a muže vždy podrží. Zkrátka ideální žena, která tu je hlavně pro muže, pro potěšení jeho smyslů, pro jeho ozdobu, u které zřejmě není důležité, co chce ona sama. Žena plná *ženskosti*. I proto možná na otázku: „Chtěli byste být jeden den ženou?“ odpovídají: Roman Sluka: „Já bych ženou být nechtěl.“, Dušan Chrástek: „Já bych rád vyzkoušel, jak bych působil na muže jako

žena - ale jsem rád mužem.“⁹ Žena je totiž sice zajímavá, krásná, pro muže potřebná, ale muž by ženou být nechtěl (ani na den). Jeho život by se (a on si to uvědomuje) znatelně změnil, nikoli však k lepšímu.

Na existenci ženskosti však přistupují i samotné ženy. Herečka Zdeňka Žádníková Volencová např. prohlašuje: „Baví mě ženskost a miluju i ženské zbraně.“¹⁰ Podobně herečka Jitka Čvančarová říká: „V zásadě se dá říct, že pro sebe upřednostňuji styl, který podtrhuje ženskost a ženské tvary.“¹¹

Čteme-li názory „slavných“ mužů na ženskost (bohužel jsem neobjevila názory slavných žen na mužskost) a známých žen na ženskost, ve kterých je ženskost opěvována jako něco křehkého a přitažlivého, nezřídka to považujeme za možný důkaz toho, že „něco na té ženskosti bude“. Dočteme-li se však o božských či posvátných ženských a mužských principech, považujeme takový důkaz často za nezvratný: „Já vám to říkal/a, teď to máte černé na bílém!“. Na internetových stránkách jedné esoterické čajovny najdeme pojednání o ženě a ženskosti založené na dvou čínských principech – Jin, „záporném, ženském principu spojeném se stabilitou a přijímáním“ a Jang, „kladném, mužském principu spojeném s aktivitou, vydáním, tvorbou a psychickou činností“. Podle tohoto pojednání se ženy odklonily od ženství a je důležité, aby se k němu opět vrátily. „Pravé ženství musí každá žena odhalit v sobě, v hloubi svého těla a vyvést na svět poklad, který má hluboko skrytý... Neměly bychom si dovolit takový hazard s ženou v sobě – potlačovat rozvoj ženství. Být ženou je veliká odpovědnost a je jí věnováno málo pozornosti... I když se ženy dokáží pohybovat v mužském světě, jejich kořeny – životodárné – leží v hloubi ženskosti. Její zdroj je v bezmezné hloubce ženskosti a projevuje se v nekonečném zklidnění a prázdnotě kteréhokoliv okamžiku v nitru ženy.“ O ženě pak mimo jiné platí: „žena neznamená aktivitu, ale stav, čím víc konáš a děláš, tím víc se vzdaluješ od ženství, být ženou znamená mít odvalu nechat se vést životem, být ženou znamená cítit pocity, žít je a milovat, být ženou znamená akceptovat, že je život nelogický a přijímat a prožívat jej v jeho rozpornosti“, ale kupodivu také „ženství znamená nezávislost a svobodu“.¹² Žena je zde vykreslována jako někdo výjimečný, tajuplný, kdo

⁹ Vše na <http://www.super.cz/rozhovory/16586-zenskost-v-jednadvacatem-stoleti-ocima-tri-slavnych-muzu.html>

¹⁰ http://www.zadnikova.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=107&Itemid=43

¹¹ http://www.iglanc.cz/index.php/glanc/kategorie/moda/fashion_session/herecka_jitka_cvancarova

¹² Vše na <http://miamia.webgarden.cz/zena-a-zenskost-kde-ji-hledat>

potřebuje zvláštní zacházení, zvláštní péči a zvláštní životní podmínky, protože žena není *obyčejný člověk*. Už Betty Friedan píše: „součástí matoucího *feminine mystique* bylo například i tvrzení, že pro ženu má nejvyšší hodnotu naplnění podstaty ženství, že to má být také jejím hlavním cílem... Ženskost byla považována za něco tajuplného, neboť se prý váže k samému vzniku života, a ženské, neboli femininní počínání za natolik intuitivní, že převážně mužsky orientovaná věda mu nikdy nemohla přijít na kloub.“¹³ Žena zkrátka byla a pravděpodobně dosud je pro mnoho lidí (mužů) záhadou na jedné straně opěvovanou, na druhé straně však podceňovanou a nedostatečně uznávanou. A žena na to přistupuje a mnohdy se snaží své pověstné záhadnosti dostat. Dělá jí dobře, když si muž stěžuje, že jí nerozumí, když v ní vidí někoho, koho nelze nikdy zcela poznat a pochopit, byť by to mělo být příčinou mužovy neochoty postavit ji na roveň sebe. Kromě toho záhadná, obdivovaná žena představuje často kompenzaci ženy omezované. Žena je nucena rodit děti, starat se o sebe, domácnost, děti a manžela, vypadat úžasně, popř. nosit nepohodlné, svazující oblečení, být hubená nebo naopak tlustá, nemluvit do věcí, do kterých jí nic není, starat se o věci, o které se naopak starat má, a když to všechno zvládá, je pak náležitě obdivována a považována za výjimečnou. A mnohým ženám taková „kompenzace“ opravdu stačí.

O ženskosti, důležitém aspektu v partnerských vztazích, se dozvíme i v „interpersonálním poradenství“. Eva Valentová zde upozorňuje na ženskou potřebu „vymluvit se“ a partnerům žen doporučuje, ať umožní ženě „mluvit žensky“ a následně ať jí to nevyčítají. Ženám zase doporučuje, ať si nikdy nenechají ujít příležitost, „aby Vám nějaký muž pomohl třeba nést nákup, nebo otevřel dveře, pomohl do kabátu“. Tyto drobné pozornosti totiž „vracejí ženě ženskost“. Tu ztratila pravděpodobně tím, že si dveře otevírá sama. Eva Valentová připouští, že žena má i „mužskou složku“, žena by však neměla dospustit, aby tato mužská složka v ní převážila, jinak bude „ženu zbavovat její zjemnělosti“, žena bude „drsná“ a „necitlivá“ a bude projevovat velkou účast „s pomáháním a řešením všeho, co by měl správně řešit a dělat muž“. Kromě toho začne žena být „cíleně orientovaná, soutěživá, asertivní, nezávislá a výkonná. Začne si zakládat na své logice a racionalitě. Dokonce se snaží skrýt svou ženskost, nesprávně se

¹³ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 86

domnívá, že ženskost je nežádoucí a nechápe, jak by mohl muž být k 'takové hlouposti' přitahován.... V jistém smyslu se stává tím zodpovědným a pečujícím mužem, jakého by si přála mít. Ona se vlastně potápí. Čím zaměstnanější taková žena je, tím méně času a ocenění má pro svého muže.“ A ještě jedno varování na konec: „Když je žena mužštější, má muž sklon stát se ženštějším a naopak.“¹⁴ A o to přece nikdo nestojí.

Takováto pojednání o ženskosti, která lze nalézt na internetu, jsou důkazem toho, že „mystická“ ženskost tu stále ještě je a zřejmě i (nějakou dobu) bude. Její „pařáty“ na nás číhají všude. V radách, jak se oblékat: „I ve vašich oblíbených kalhotách můžete vypadat absolutně žensky. Velice módní jsou teď i metalické efekty, uvidíte, že podtrhnou vaši ženskost. Styl celé kolekce se dá souhrnně označit jako 'Návrat ženskosti'. Ženy jednadvacátého století nechtějí nosit jen praktické kalhoty. Preferují v módě totiž rafinovanost a ženskost, ke které patří jedině sukně. Návrat k ženskosti: noste šaty! V halenkách, blůžkách a v košilích budete určitě víc ženská a sexy.“, líčit: „Jemné pastelové tóny působí velmi žensky a romanticky.“, česat: „Vlasy značí tvou ženskost. Dlouhé vlasy zůstávají dodnes největším tajemstvím ženské krásy.“ či obecně upravovat: „Mít hebké ruce a krásně namalované nehty je vizitkou ženskosti.“, prozradí ji náš parfém: „Ženskost voní po orchidejích. Bohatá orientální vůně vystihuje ženskost a individualitu. Jean Paul Gaultier uvádí ženskost ve svém novém parfému.“, dokonce si můžeme udělat i test, abychom zjistily, zda jsme dostatečně ženské. O ženskosti se mluví ve většině oblastí lidského života, ve sportu: „Serena Williamsová s Capriatiovou propagují ženskost v tenise.“ i v politice: „Ženy v politice ztrácejí ženskost. Novinkou v politice je právě vědomě uplatňovaná ženskost.“

Ačkoli tedy ženskost jako definovatelná vlastnost ženy neexistuje, v myslích lidí přežívá, a to v rozličných podobách. Ženskost v takovém případě zahrnuje více či méně sdílené představy ideální ženy, nazírané především z hlediska vztahu k muži (na co by byla ženskost samotné ženě?). Úroveň ženskosti ženy vyjadřuje, do jaké míry je žena muži, potažmo společností, akceptována jako „odpovídající“ bytost ženského pohlaví, přičemž „odpovídajícnost“ je libovolná a značně proměnlivá.

¹⁴ Vše na <http://partner.wz.cz/partnerske-vztahy-zena.php>

2.3 Patriarchát

Otázkou je, komu ideál ženy plné ženskosti vyhovuje. Mohlo by se zdát, že samotným ženám. Při bližším pohledu však zjistíme, že si jej vymysleli muži a ženy se mu „jen“ ochotně podřídily. Simone de Beauvoir píše: „Celé dějiny žen dělali muži. Jako v Americe není černošský problém, nýbrž problém bělošský..., stejně tak ženský problém byl vždycky problémem mužů.“¹⁵ Vždyť komu zejména vadí či nevyhovují ženy ne-ženy? Přece mužům. Ženy samy o sobě by svoji ženskost vůbec řešit nemusely. Ať už je pravý důvod jakýkoli (konkurence, vyžadování péče ze strany ženy, uplatňování moci), muži si vymýšlejí nespočet zdůvodnění, proč žena „nemůže“, nebo naopak „musí“. Proč nemůže pracovat, musí se starat o rodinu, nemůže se chovat tak a tak, musí vypadat tak a tak... Tím, že „návod na život“ žena nedodrží, poškozují údajně nejen sama sebe, ale zejména své děti a svého muže. A tak se můžeme dozvědět, že žena-kariéristka nejen že je „frustrovaná a až příliš maskulinní“, ale kromě toho „vedle takové ženy budí její manžel dojem kastráta, impotenty a vůbec pasivního jedince, a jeho žena je mu nakonec sexuálně lhostejná. Muž na sebe tak odmítá vzít jakoukoli odpovědnost a většinou se sám připraví o svou mužnost přemírou alkoholu.“¹⁶ V tomto případě splňuje obraz *mužného* muže muž aktivní, vzdělaný, finančně zajišťující rodinu, který přebírá veškerou odpovědnost nejen za sebe, ale i za svoji rodinu včetně manželky. Dokonalým protějškem takovému muži je pak *ženská* žena, tedy žena pasivní, nevzdělaná (přesněji řečeno vzdělaná jen v oblasti péče o rodinu a domácnost), finančně závislá na muži a bez odpovědnosti (tím pádem i svobody). V souvislosti s tím zmiňuje Friedan skutečnost, že v době, kdy byl ženám ještě předkládán ideál oduševnělé cílevědomé dívky či ženy kariéristky, pracovaly v redakci časopisů z větší části ženy. V době pozměněného ideálu, ideálu bezduché ženy v domácnosti a ženy matky, je nahradili muži „po návratu z války posedlí rodinným teplem a domácím životem“.¹⁷ Podle Friedan „trend, který všechny do jedné šíří (ženy pracující v časopisech), životní styl, který by každou ženu nejraději viděl u plotny a u dětí, ten vymysleli muži“.¹⁸

Patriarchát, starý asi 5000 – 6000 let, označuje strukturu subordínace, kdy muži a ženy nejsou považováni pouze za rozdílné lidské bytosti, ale kromě toho

¹⁵ Beauvoirová, Simone: Druhé pohlaví, Orbis, Praha 1966, s. 58

¹⁶ Friedan, Betty: Feminine Mystique, PRAGMA, Praha 2002, s. 106

¹⁷ Tamtéž, s. 101

¹⁸ Tamtéž, s. 101 – 102

jsou ve vztahu subordinační a dominance. Patriarchát potom zahrnuje hierarchii sociálních vztahů a institucí, jejichž prostřednictvím mohou muži dominovat nad ženami. Dělná práce v takovém „zřízení“ není rovnoměrně rozdělena, mužům je vyhrazena veřejná sféra, zatímco místo žen je ve sféře soukromé, domácí. Žena je v takové situaci na muže ekonomicky i psychologicky závislá. Legitimním prostředkem v rodinách, ve společnosti a náboženských systémech se stává násilí. Ženy se této společenské situaci po dlouhou dobu přizpůsobovaly a trpělivě ji snášely. Mlčení se však poměrně nedávno prolomilo a ženy začaly čím dál hlasitěji a veřejně dávat najevo svůj nesouhlas.

V důsledku patriarchálního uspořádání společnosti dominovali v drtivé většině oblastí života muži. Ve vědě, literatuře, výtvarném umění, filmu, důležitých historických okamžicích, všude převažovali muži nad ženami. Ženy v těchto oborech samozřejmě vždy figurovaly, ale většinou jako *objekty* nahlížené *subjektem*, tedy mužem. I ženská problematika a s tím spojená otázka ženskosti byly nahlíženy z oficiálního pohledu, tedy z pohledu muže. Teprve v posledních desetiletích se objevuje i ženský pohled na ženu a ženskost.¹⁹ Ženy se stávají *subjekty*, které ostatním sdělují svoji vlastní specifickou, ženskou zkušenost. Společně s tím se začíná mluvit o ženských záležitostech jako je menstruace, těhotenství, klimakterium apod. Avšak převaha mužů ve všech těchto oblastech dosud trvá.

V dnešní moderní společnosti není „patriarchálnost“ zdaleka tak zjevná. Ženy pronikají do veřejné sféry, muži naopak objevují kouzlo sféry domácí, tradiční komplementarita genderových rolí je stále více narušována.²⁰ Někde to jde vlivem příznivé historické situace snadněji (např. v USA), někde (např. v naší společnosti ovlivněné 40-letým komunistickým zřízením) hůře. I přes značné změny však nemůžeme konstatovat, že patriarchální ráz naší společnosti již zcela vymizel.

¹⁹ Takový pohled se však dosud nezdá setkává s kritikou a nepřijetím ze strany publika i odborné veřejnosti zvyklých na „nehysterická“ a nefeministická mužská díla. Příkladem jsou „svěrázná“ počiny např. režisérky Věry Chytilové či dokumentaristky Olgy Sommerové.

²⁰ Výzkumy ukazují, že záměna rolí je akceptovatelná spíše ženami než muži. Muži jsou v tomto ohledu více konzervativní (podobně jako lidé starší a méně vzdělaní) a na nové „pořádky“ si nezvykají tak rychle a snadno. Mnohé teorie patriarchátu sice vycházejí z teze, že patriarchát je škodlivý i pro muže, protože je nutí potlačovat svoji citovost a mnohdy na ně klade přehnaně vysoké nároky, „mužská“ problematika však není tak explicitní jako problematika „ženská“.

3 Realita jako sociální konstrukt

Jasně a pevně vymezení genderových rolí je podle mínění mnohých předurčeno biologicky. Kolikrát jsme už slyšeli věty typu: „To je proti přírodě. Přirozené je... Příroda to tak chtěla.“? Podíváme-li se však do minulosti či do jiných kultur, zjistíme, že „správné, přirozené a jediné možné“ vymezení genderových rolí může vypadat úplně jinak, než jak jsme zvyklí. Není to tak dávno, co byly v naší společnosti ženy pasivními, nesvéprávnými objekty, které měly za úkol jen postarat se o rodinu. Žena byla otevřeně považována za slabou, poměrně hloupou, nesamostatnou. Muž naproti tomu představoval silnějšího, chytřejšího a vůbec *lepšího* člena společnosti. Jeho povinností bylo pracovat (samozřejmě mimo domov, ve veřejné sféře) a finančně zabezpečit rodinu, rozhodovat o problémech světa, vzdělávat se a bavit se. Místo ženy bylo doma. Vzdělání, světové, politické a vůbec „mužské“ problémy nebylo nic pro ni. Jakto, že o několik desítek let později je tomu jinak? Kam se podělo „přirozené“ rozdělení genderových rolí?

Podobně je tomu i s nám vzdálenými lidskými kulturami, na nichž můžeme vidět, jak moc je lidské chování a s ním spojené uspořádání společnosti variabilní. Ruth Benedict v *Kulturních vzorcích* ukazuje, jak náhodně si různé kultury vybírají několik segmentů ze širokého spektra možností. Na těchto segmentech potom budují svoji společnost a okolo nich se točí jejich život.²¹ Rysy, různé podoby stejných rysů a celková orientace společnosti se potom u různých kultur významně liší. Biologický základ společenských jevů přitom postrádá opodstatnění. Jak zjistila Benedict, velice radikální změny v chování se uskutečňují i ve skupinách, v jejichž biologickém složení k patrným změnám nedošlo.

Lidé žijící v určité společnosti však nejsou stejní a každý do ní „zapadá“ jinak. Podle Benedict pak mají výhodu ti, jejichž reakce mají nejbližší k chování typickému pro určitou společnost. Dezorientováni jsou ti, jejichž reakce spadají do oblasti možného chování, na němž však jejich kultura založena není, a „nenormálními“ jsou ti, koho instituce jejich civilizace nepodporují. Některé kultury vymykání se tradici přísně trestají, kdežto jiné jsou k jedincům benevolentnější.

²¹ Příkladem mohou být přechodové rituály v době dospívání. Někde se tyto rituály týkají zejména chlapců, někde naopak dívek, někde obou pohlaví stejně a jinde se tím vůbec nezabývají, protože období dospívání nepřipisují větší význam.

Znamená to tedy, že žádné jediné správné uspořádání společnosti neexistuje? Nebo snad jsou správná všechna uspořádání? A kdo to rozhodne, když každý je od počátku svého života ovlivňován myšlením právě té své „správně a přirozeně uspořádané“ společnosti?

Na zřejmou a přitom často opomíjenou skutečnost, totiž že realita je vytvářena sociálně, upozorňují ve své knize *Sociální konstrukce reality* Peter L. Berger a Thomas Luckmann. Lidství je socio-kulturně proměnlivé. Neexistuje tedy žádná lidská přirozenost ve smyslu biologicky daného základu určujícího různorodost socio-kulturních formací. „Přestože je možno říci, že člověk má přirozenost, ještě více platí výrok, že člověk buduje svou přirozenost, či jednoduše, že člověk vytváří sám sebe.“²² To, že člověk má schopnost uplatňovat své biologicky dané vybavení při vykonávání širokého, různorodého a proměnlivého okruhu činností, má základ v jeho ontogenetickém vývoji. Důležitá stadia vývoje organismu, která jsou u zvířat završena v těle matky, se totiž v případě dítěte odehrávají ještě asi rok po jeho narození. Lidský organismus se tak stále biologicky vyvíjí v době, kdy už má ke svému prostředí určitý vztah. „Proces stávání se člověkem se odehrává ve vzájemném vztahu s prostředím.“²³ A takové prostředí je přírodní i lidské. Vyvíjející se člověk si tedy vytváří vztahy jak k přírodnímu prostředí, tak ke zcela zvláštnímu kulturnímu a sociálnímu řádu, jenž mu je zprostředkován pro něj významnými druhými a který jej společensky determinuje.²⁴ Také utváření osobnosti musí být chápáno jak v souvislosti s pokračujícím vývojem organismu, tak v souvislosti se sociálními procesy. Osobnost není předem dána, nýbrž má určitou, na dané kultuře závislou podobu.

Mezi sociálním řádem a člověkem v něm žijícím existuje neustálá interakce a determinace. Sociální řád je utvářen pouze člověkem²⁵, který je ovlivňován

²² Berger, Peter L. a Luckmann, Thomas: *Sociální konstrukce reality*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999, s. 53

²³ Tamtéž, s. 52

²⁴ Spektrum možných směrů vývoje člověka je samozřejmě omezeno fyzicky, přesto však lidský organismus ve svých reakcích vykazuje nesmírnou tvárnost. Existuje tolik způsobů, jak se stát a být člověkem, kolik je lidských kultur.

²⁵ Berger a Luckmann v této souvislosti mluví o tzv. zvěcnění, kdy jsou jevy vytvořené člověkem chápány jako věci, s jejichž vznikem nemá člověk nic společného. Člověk má v takovýchto případech tendenci odkazovat k přírodě, kosmickým zákonům či boží vůli. Zvěcnělý svět je tedy světem dehumanizovaným. Člověk, tvůrce světa, je pak považován za výtvar tohoto světa. Podobným způsobem jsou zvěcnovány i role – role matky, manželky apod. Nakonec může být zvěcněna i sama identita jedince, který se zcela identifikuje s typizacemi.

sociálním řádem.²⁶ Protože je každý takový řád vlastně *umělým* výtvozem, musí se jednak legitimizovat²⁷ a jednak si musí zajistit určitou stabilitu a objektivitu. Ty se upevňují předáváním řádu dalším generacím, které se rodí do světa, ve kterém je už jasně dáno, co a jak se dělá.²⁸ Takováto reálná pevná struktura nemůže být tak snadno měněna. Stává se jedinou realitou, před níž jedinec stojí obdobně, jako před realitou světa přírody.

Realita každodenního života v sobě obsahuje typizační schémata, jejichž prostřednictvím člověk vnímá ostatní lidi a podle toho s nimi jedná. Druhého jedince tak vnímám jako „muže“, „ženu“, „bělocha“, „Evropana“, „bohatého“ apod. Všechny tyto typizace neustále ovlivňují mé chování vůči tomuto „typu“.²⁹ Svůj přístup pravděpodobně pozměním jen tehdy, objeví-li se nějaký „problém“ a typizace najednou přestane souhlasit.³⁰ Podobně typizují i různé události a zkušenosti, společenské i přírodní. Víím, jak se mám chovat, když svítí slunce a je teplo, když naopak prší a je zima, když mě bolí žaludek, když jsem v divadle apod. Dokud se svým věděním mohu spolehlivě řídit, obvykle mě ani nenapadne o něm pochybovat.³¹ Teprve tehdy, zklamají-li mě pravidla, jimiž se řídím, tak, že nemohou být dále uplatňována, začnu je považovat za problematická.

²⁶ Vzhledem k vnitřní nestabilitě lidského organismu je pro člověka nezbytné, aby si kolem sebe vytvořil stabilní prostředí, které usměrňuje jeho pudy a dává jeho životu řád.

²⁷ Legitimizace probíhá pomocí nejrůznějších legitimizačních formulí, které musejí být ucelené a pochopitelné ve smyslu institucionálního řádu, pokud mají být přesvědčivé pro novou generaci. Je totiž mnohem pravděpodobnější, že jedinec vybočí z institucionálního řádu, na kterém se nepodílel, než z toho, na němž má svůj podíl. Proto musejí být děti, a stejně tak dospělí, drženi v patričních mezích. Čím větší oblast činnosti je institucionalizována, tím je chování lidí předvídatelnější, a tedy i kontrolovatelnější. Navíc, čím je socializace do institucí účinnější, tím méně je třeba uplatňovat donucovacích prostředků a sankcí. Legitimizace je v praxi prováděna předáváním slovní zásoby, příslovími, morálními zásadami, moudrými průpovědkami, legendami, lidovými pohádkami, explicitními teoriemi vytvářenými různými specialisty či symbolickými světy – soubory teoretických tradic.

²⁸ Důležitou roli v poznávání světa hraje u dítěte tzv. primární socializace, během níž se člověk seznamuje s jemu předkládanou „realitou“. Od takovéto reality se později jen stěží odpoutává. Člověk se však socializuje v průběhu celého života, kdy dochází k tzv. sekundárním socializacím, jejichž rozsah a povaha jsou určeny složitostí dělby práce a sociální distribucí vědění. Sepětí těchto socializací s realitou je nicméně slabší než u socializace primární.

²⁹ Některé typy mohou být označeny jako „ne-lidé“ nebo méněcenní lidé, jako tomu někde bylo či je v případě černochů, židů, Indiánů, žen atd.

³⁰ Berger a Luckmann hovoří zejména o kontaktu tváří v tvář, kdy obě typizační schémata (mé a mého protějšku) vstupují do neustálého „vyjednávání“, které je ovšem v každodenním životě také obvykle předem připraveno. Čím jsou typizované sociální interakce vzdálenější situaci tváří v tvář, tím se postupně stávají anonymnějšími. Mé vnímání ostatních lidí proto do značné míry závisí i na tom, zda jsou mé kontakty s nimi přímé či nepřímé.

³¹ Při filosofování, návštěvě divadla apod. částečně pochybuji, takové pochybnosti však „nemají být brány vážně“. Tak např. víím, že by člověk měl být ke všem slušný, ale také víím, že v některých situacích se slušnost nevyplácí a podle toho se chovám.

Každá typizace je institucí.³² Tyto typizace habitualizovaných činností jsou zároveň vždy typizacemi sdílenými. To znamená, že jsou dostupné všem členům dané společenské skupiny. Instituce potom stanovuje, že činnost daného typu bude vykonávána aktéry určitého typu. Vlastnostmi jakékoli instituce přitom je, že má své dějiny a řídí lidské chování. Čím více je význam určitého chování považován za daný, tím více jsou potlačovány možné alternativy jeho institucionální formy a tím více je chování předvídatelné a kontrolovatelné.

Z již řečeného vyplývá, že „logika“ institucí není vlastní institucím samotným a jejich vnějším funkcím, nýbrž je určena způsobem, jakým o těchto institucích uvažujeme.³³ Institucionalizované chování je nicméně platnou normou a radikální vybočení z institucionálního řádu je považováno za odklon od reality. S jedincem, který se takto odklonil, je poté náležitě zacházeno (podle toho, jestli je označen za nemocného, nemorálního či nevědomého) a takový jedinec má automaticky nižší status. Instituce přitom trvají do té doby, dokud nezačnou být problematické.

3.1 Konstrukce genderové reality

Aplikujeme-li teorie Bergera a Luckmanna na genderový řád, můžeme na „ženství“ a „mužství“ pohlížet jako na instituce, tedy sdílené typizace, které stanovují, kdo má co dělat a jak se má kdo chovat. Již od útlého věku je jinak přistupováno k dívce a jinak k chlapci. S dívkou je zacházeno něžněji, pláče-li, je vše v pořádku, chlapec by však plakat *neměl*, nebo by alespoň *neměl* plakat tak často, protože „kluk přece něco vydrží“. Chlapec však *může* zase více zlobit, být agresivnější, hůř se učit, nosit poznámky, rozbíjet si kolena, neúhledně psát, protože „kluci jsou takoví“. Také by *měl* dávat přednost modré barvě před růžovou, protože růžová je „holčičí barva“. Hrát by si *měl* s autíčky a vojáčky, panenky by *měl* přenechat sestřičce. Ta by zase *měla* nechat na pokoji bratrovu autodráhu, protože takovéto hračky holky přece vůbec nezajímají. Je spíše baví hrát si s kočárky, kuchyňkami, žehličkami a připravovat se na pozdější „roli mámy“. Kromě toho je v pořádku, když se parádí, protože krása k dívce prostě patří. Kluk mezitím běhá venku a hraje si na vojáky a indiány a nebo sedí u počítače a střílí na všechno, co se hýbe. Protože je *kluk*. S obrazem správné ženy a správného

³² A instituce jsou reprezentovány skrze role, které existenci institucí umožňují. Role reprezentují institucionální řád.

³³ Základním nástrojem, jímž vtiskujeme objektivovanému sociálnímu světu logiku, je jazyk.

muže se děti setkávají již ve škole, v učebnicích, které jsou také založeny na genderových stereotypch.³⁴

Od počátku života je jasné, jak se mám či nemám chovat v závislosti na svém pohlaví. Mí blízcí a později celá společnost mi ukazují, jakou cestou se mám vydat, abych zapadl/a do sociálního, v tomto případě konkrétně genderového řádu. Jelikož tu takový řád byl už před mým narozením a pravděpodobně tu bude i po něm, považuji ho za naprosto objektivní a platný. V rámci něj se vytváří má osobnost, která není, kromě určitých genetických předpokladů, předem nijak dána. „Charakter osobnosti jako sociálního produktu není omezen jen na určitou konfiguraci, s níž se jedinec ztotožňuje jako se sebou samým, ale zahrnuje v sobě i všestranné psychologické vybavení, jež slouží jako přídavek k tomuto danému uspořádání.“³⁵ V praxi to znamená, že např. žena je ženou tím určitým způsobem, kterým je tato identita definována a utvářena v její kultuře, a její osobnost zahrnuje i ženské emoce, postoje, tělesné reakce apod.

Kdybych se ze sociálního řádu náhodou chtěl/a vymanit a žít si po svém, společnost mě usměrní. Instituce totiž tvoří ve vztahu k jedinci vnější skutečnost a jsou trvalé, ať už se to dotyčnému/dotyčné líbí nebo ne. Jsou pro všechny platnou objektivitou, které se musejí všichni podřídít. Odolávají snaze jedince změnit je nebo se jim vyhnout. Přitom si pomáhají kontrolními mechanismy, které jsou obvykle k nejdůležitějším z nich připojeny. Pokud se člověku přesto „podaří“ nezapadnout do „typizační škatulky“, hrozí mu, že ztratí svůj status. Ukáže-li se, že institucionálně určená „žena“ se nechová jako „žena“, přestane být taková žena „ženou“ v plném slova smyslu a status „ženy“ jí může být odňat. Kým se pak žena stane...?

A tak sice víme, že společenský řád je libovolný a uměle vytvořený a že jej můžeme, budeme-li k tomu mít dostatečné prostředky, změnit, nicméně ale také víme, že nějaký řád potřebujeme. A také víme, že je mnohem snazší se stávajícímu řádu podřídít a žít poslušně (s větším či menším sebezapřením) podle jeho pravidel, než se mu vzepřít a čelit sankcím společnosti. Nejsme-li tedy naprosto nespokojeni a hlavně netýká-li se problém neslučitelnosti jedincova cítění

³⁴ V západních společnostech, kde je problematika mužů a žen daleko více rozpracována, je jiné i genderové zobrazování v učebnicích. Obsah i zobrazení jsou pod přísnějším dohledem a kritizovány jsou i skutečnosti, které v českém prostředí zůstávají často bez povšimnutí.

³⁵ Berger, Peter L. a Luckmann, Thomas: Sociální konstrukce reality, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999, s. 54

s daným společenským řádem přímo nás, většinou nic nepodnikneme a úvahami o změně „jednou daného“ se nezabýváme.

Člověk se však může vydat i onou druhou, složitější cestou. Berger a Luckmann zmiňují hypotetický případ intelektuála stojícího na okraji společnosti, který představuje opozičního experta na záležitosti definování reality. Značně menšinová skupina jemu podobných je schopna ve společnosti přežít, když je pro to většinová společnost příhodně strukturována. Velkou roli přitom hraje pluralismus. Intelektuál se může rozhodnout, že se uzavře do své intelektuální podskupiny, v níž se bude cítit „jako doma“, a většinové společnosti se bude vyhýbat. Nebo může vyvolat revoluci a uskutečnit tak své představy o společnosti uvnitř společnosti. „Realita revoluční ideologie nabude nejvýraznějších obrysů v okamžiku, kdy se jejími 'nosiči' stanou všechny vrstvy společnosti.“³⁶ Realita se změní. Stejně postupy se mohou opakovat v případě „revoltující“ ženy.

Dnes žijeme ve společnosti, pro kterou je v rostoucí míře charakteristický pluralismus. Máme již povědomí o relativnosti světů a v nich existujících společenských konceptů, o relativnosti rolí a typizací, od kterých si jedinec může udržovat větší či menší odstup (spíše než „žena je žena“ dnes platí, že „žena hraje roli ženy“). Také socializace vytvářející předem definované a profilované identity jsou nejúspěšnější ve společnostech s velmi jednoduchou dělbou práce a s minimální distribucí vědění, což o naší společnosti již neplatí. Uvědomění si skutečnosti, že realita, v níž žijeme, je *uměle* vytvořena, může přispět k uvědomění si genderově omezující a selektující funkce některých jejích konstrukcí a k následné snaze o jejich změnu. Jistě, člověk společenský řád potřebuje, ale proč to má být zrovna řád diskriminující určité jedince. Vždyť máme na výběr takových možností...

³⁶ Tamtéž, s. 126

4 Role médií

Velkou roli při formování společnosti a při společenských změnách hrála a hrají média, přesněji masová média³⁷. Jejich vliv a rozšíření se od poloviny 19. století neustále zvětšuje a globalizuje. V pozdně moderních společnostech představuje mediální komunikace významný zdroj zkušeností a poznatků pro stále větší okruh příjemců. „Média vstupují do soukromého života jedince a vnášejí do něj nebyvalou měrou veřejný rozměr, sdílený s ostatními. Současně se média podílejí na formování podoby veřejného života společnosti a vnášejí do něj řadu prvků ryze intimních.“³⁸ Skrze média jsme informováni o hodnotách, postojích a názorech uznávaných naší společností a pomocí médií si můžeme ověřit, zda je náš život a naše jednání „normální“. Média zajišťují sociální soudržnost, podporují rozdělení moci a společenskou komunikaci. Člověk již nesbírá zkušenosti pouze přímo, tedy kontaktem tváří v tvář či osobní přítomností na daném místě. Ve světě tištěných materiálů a později elektronické komunikace se lidské poznání a sdílení myšlenek stalo v tomto smyslu snazším. Člověk, který čte noviny, sleduje televizi nebo „surfuje“ na internetu, zhruba ví, jak to chodí v jiných částech světa, kde všude lidé žijí, jaké politické zřízení tam mají, jaké jsou jejich zvyky, jak se oblékají, co jedí atd. Nad mnoha věcmi kroučí hlavou, mnoha věcem nerozumí, mnohými věcmi je naopak nadšen. Takový člověk si uvědomuje, že lidský svět je se svými různorodými zvyklostmi a se svým často odlišným jednáním velmi pestrý a velmi složitý. To ho nezřídka podněcuje k tomu, aby o světě přemýšlel. Rozhodne-li se, že své myšlenky sdělí ostatním, použije k jejich šíření opět média. Napíše článek do novin, uspořádá demonstraci, která bude jistě vysílána televizí, napíše knihu, vytvoří si internetovou stránku, je-li mu to umožněno, promluví v rozhlase apod. Tím si zajistí, že se o jeho počínání dozví spousta dalších lidí, často v jednom okamžiku. Pokud se k dotyčnému přidají další, snadněji potom docílí svého záměru, nebo alespoň dosáhne toho, že se jeho názory bude někdo zabývat. Ve vyspělých civilizacích je takový způsob komunikace dnes již naprosto běžný a kdo jej z nějakého důvodu nevyužívá, stojí mimo „informovanou“ společnost, ve které se mu potom hůře uplatňuje.

³⁷ Podstatným rysem masových médií je skutečnost, že nepodporují vysílání a přijímání sdělení na obou stranách, nýbrž jednomu účastníkovi přiřazují roli „vysílatele“ a druhému roli příjemce, kterého představuje početná skupina lidí bez žádných či slabých vzájemných sociálních vazeb.

³⁸ Jiráček, Jan a Köpplová, Barbara: Média a společnost, Portál, Praha 2007, s. 11

Účinky médií se někdy přeceňují, nicméně je zřejmé, že média na chování jedince i společnosti vliv mají. Snahy v různých dobách a na různých místech o cenzuru³⁹ a tzv. oficiální tiskoviny, vysílání apod. nás v tom utvrzují. Média jsou společenskou institucí, což znamená, že mají vliv na utváření sociálních vztahů. Kromě toho se podílejí na podobě kulturního prostředí. „Kultura představuje prostředí, v němž jedinci získávají představu o tom, jaký význam mají přisoudit vlastní zkušenosti. Je tedy zásobárnou návodů k interpretaci podnětů. Tyto podněty se jedinci nabízejí prostřednictvím kódů (verbálních i neverbálních), které se v 'jeho' kultuře užívají.“⁴⁰ Systém sdílených významů, představ, hodnot, soudů a přesvědčení pak tvoří celek, jakousi ideologii. Jedná se vlastně o konstrukci světa, sdílenou víceméně všemi jedinci dané společnosti.

Jednou z hlavních funkcí masových médií je tzv. mediace. „Média jsou považována za prostředníky komunikace mezi jednotlivými skupinami, vrstvami či třídami v moderní společnosti, popř. za prostředníky nabízející příslušníkům žijícím v určité společnosti představu o tom, jak je tato společnost uspořádána a jaké je v ní rozložení sil, moci a odpovědnosti.“⁴¹ Tak média posilují představu o „správném“ rozdělení moci, o „správném“ fungování společnosti, o „správném“ rozdělení rolí ve společnosti, o „správných“ postojích jedinců ve společnosti atd. Média přitom nemají funkci pouze pasivní jako prostředníka, který jen něco někomu předává, nýbrž i aktivní, interpretativní. „Média jsou mocné a autonomní instituce, které procesu mediace skutečně 'dávají podobu'.“⁴²

4.1 Média a potvrzování genderu

Působení médií můžeme pozorovat (a jistě často pozorujeme) i sami na sobě. Podle toho, kdo jsme, nám je, ať už přímo či nepřímo, ukazováno (v reklamě, ve zpravodajství, filmu, v zábavném pořadu, soutěži, časopise aj.), jak bychom se měli chovat, co bychom měli jíst, jak bychom se měli oblékat, co bychom měli kupovat jako správná žena, správný muž, správné dítě, správný teenager atd., a my se často takovými radami řídíme, ať už proto, že si opravdu

³⁹ Snaha o regulaci tisku (a myšlenka svobody tisku) se objevuje už v polovině 15. století s počátkem knihtisku. Cenzurní opatření (a stejně tak boje za svobodu tisku) v různé míře provázejí dějiny novodobých médií dodnes.

⁴⁰ Jirák, Jan a Köpplová, Barbara: Média a společnost, Portál, Praha 2007, s. 50

⁴¹ Tamtéž, s. 42

⁴² Tamtéž, s. 43

myslíme, že je to to „správné“, nebo proto, že chceme být jako ostatní, chceme být „in“ a nelišit se. Kromě toho je těžké nepoddat se určitému trendu, když se na vás valí ze všech stran a když mu podléhá stále více lidí ve vašem okolí. Takový trend se po čase stane „realitou“, nad níž se lidé již nezamýšlejí a přijímají ji jako „přirozený stav“, který je žádoucí. Tak se může stát *přirozeným* cokoli. Dnes je např. *přirozené* jíst zdravě a střídmě, cvičit a celkově žít „fit“. Zdravý životní styl na nás útočí z televizních obrazovek, ze stránek novin a časopisů, vychází o něm spousta publikací. Dokola opakují to samé, že je potřeba být štíhlý, hlídat si přijaté kalorie (příjem nesmí být vyšší než výdej!), cvičit a k tomu se pokud možno ještě stylově oblékat. Kdo tyto zásady ignoruje, je přinejmenším „divný“ a rozhodně nemoderní.

Stejně tomu je i s propagováním a potvrzováním genderových rolí. Jelikož společnost a média se navzájem determinují (média stojí vždy uvnitř společnosti a to, co prezentují, musí být tudíž společností ovlivňováno), většinou se mediální obraz společnosti a skutečné dění ve společnosti shodují (není-li zavedena přísná cenzura). Lépe řečeno – mediální obraz se shoduje s většinovou společností. Zobrazování výjimek vyznívá většinou záporně. Zároveň dochází k tomu, že změny ve společnosti způsobují změny v mediálním obraze a naopak. Přesněji – změny ve společnosti a v jejím mediálním obraze jdou ruku v ruce. Někdy se však společnost nevyvíjí tak, jak by si ti, kdo jsou u moci, představovali. Po druhé světové válce, jak o tom píše kromě jiných i Betty Friedan, bylo potřeba, aby se ženy, které během války nahradily muže, vrátily zpět do domácnosti. Samotné ženy by takový krok zřejmě nikdy nenapadl, tak muselo přijít něco, co by je k tomu donutilo. V rámci *feminine mystique*, mýtu, jenž na ženy apeloval „pravou ženskostí“, byly ženy přesvědčovány, že jejich místo je hlavně v domácnosti. Na pomoc mýtu zároveň přispěla mocná média. Prototyp správné ženy byl předváděn ve všech ženských časopisech tehdejší doby. Ty přinášely obraz „ideální ženy“, která je „mladá, nadále povrchní a téměř jako dítě; nenáročná a ryze ženská, neboli femininní; celá šťastná a spokojená, že žije ve světě vymezeném ložnicí a kuchyní, sexem, dětmi a domácností vůbec“.⁴³ Pokud takovému ideálu žena neodpovídala, nebyla zkrátka ženou. Potom hrozilo, že se nebude nikomu líbit, že se nikdy nevdá a zůstane sama, bez manžela a bez dětí,

⁴³ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 76

jediného smyslu svého života. Není divu, že se většina žen tomuto ideálu podřídila, třebaže jim nepřinášel stěsání a uspokojení.⁴⁴ Podobně je tomu i dnes.

Média se stále více podílejí na tzv. veřejném mínění, tedy souboru postojů a představ veřejnosti vztahujících se k určitým jevům. Takové mínění pak slouží jako nástroj sociální kontroly a pro jedince je těžké se z určitého názorového klimatu společnosti, v níž žije, vyvázat. S ostatními jedinci naší kultury tak sdílíme hodnoty, pojetí mravního chování, ale i názory např. na správně fungující rodinu, na správně se chovající matku dítěte, na správně se chovajícího manžela apod. Navíc v dnešní době o takovém „univerzálním“ mínění nemáme většinou pochybnosti či mylné představy, protože média nás o všemožných výzkumech veřejného mínění a jejich výsledcích neustále informují, čímž veřejné mínění ještě více formují.

Média tedy jedince a jeho názory a postoje do určité míry ovlivňují, přesto však není takový jedinec pouhým pasivním příjemcem. Média a jejich obsahy si může (a většinou tomu tak opravdu je) vybírat, může s nimi souhlasit i nesouhlasit. Mediovaný obsah může navíc porovnávat se svojí vlastní zkušeností a rozhodnout, které zkušenosti (osobní či mediální) dá, jsou-li v konfliktu, přednost.

4.2 Současné ženské časopisy a ženskost

Časopisy s podtitulkem „pro ženy“ jsou stále velmi aktuální, je jich dokonce čím dál více. Ne že by se dnešní ženy nezajímaly o politiku, ekologii, finance, sport, události ve světě apod., ale přece jen to opravdové *ženské čtení* nepředstavuje pořád nic nového – veskrze se jedná o časopis plný „drbů“, módy, vaření a příběhů „ze života“. Betty Friedan ve *Feminine Mystique* rozebírá „ukázkové“ číslo jednoho populárního ženského časopisu ze 60. let. Najdeme v něm mimo jiné článek o plešatění žen způsobeném přílišným kartáčováním a barvením vlasů, o mladých rozhádaných novomanželech, intimní zpověď vévody z Windsoru o tom, jak s vévodkyní žijí a tráví volný čas, povídku nazvanou „Svatební den“, barevné fotografie modelek předvádějících těhotenské šaty, vzory pro vyšívání, článek nazvaný „Encyklopedický návod, jak najít druhého manžela“, rady, jak „hubnout jako modelka“ nebo článek o grilování s „americkým mistrem kuchařem“. Protože šlo o dobu *feminine mystique*, byly přidány příběhy typu „jak

⁴⁴ Čím jednodušší jsou informace a obrazy, které média nabízejí, tím větší je pravděpodobnost, že média ovlivní chování a myšlení publika.

nevysokoškolačka přebere chlapce chytré univerzitní studentce“ či „jak se šla dívka do školy krásy naučit používat umělé řasy a prohrávat v tenise“. Kromě toho věnoval takový časopis a jemu podobné „spoustu místa 'dobře míněným' radám, jaké užívat léky, které z těch novějších opravdu stojí za to a jaké jsou nové poznatky v péči o dítě.“⁴⁵ Častá byla i rubrika, která se vyjadřovala k dopisům čtenářek.

Prolistujeme-li dnešní ženské časopisy, zjistíme, že se obsah v podstatě nezměnil. V každém ženském časopise najdeme víceméně to samé: krása, móda, zdraví, vaření, ruční práce, rodina, bydlení, vztahy a sex, „drby“, poradny odborníků, diskuse, soutěže, horoskopy, příběhy a občas i cestování. Nic míň, nic víc. To je totiž to, „co zajímá moderní ženu každého věku“. To jsou oblasti, „které ženy zajímají“. A tak se všechny tyto časopisy snaží „ulovit“ čtenářky novými a ještě účinnějšími recepty na šťastný život, na nalezení a udržení si toho správného partnera, na to, jak být krásná, štíhlá, moderní a sexy, zároveň však úžasná hospodyňka připravující ty největší lahůdky a dokonale zvládající péči o děti a manžela, zkrátka jak být *ženská*. Jako by se nic nezměnilo.⁴⁶

Je sice pravda, že spousta žen takové čtení odmítá, že spousta žen si raději přečte knihu klasické literatury či sáhne po časopisu z oblasti kultury či sportu, nicméně stereotyp ženy-povrchní, zábavy a senzací chtivé parádnice zůstává. A tak dnes ženy již pracují, dokonce (!) „dělají kariéru“, nerodí povinně děti, zůstávají svobodné, dokáží být naprosto soběstačné, nezávislé a odpovědné, zajímají se o dění ve světě, pronikají do dříve jim nepřístupných oblastí, jako je věda, politika, vysoké vzdělání či mnohé oblasti sportu, přesto jsou jim nadále podsouvány ty samé zájmy, jako před několika desetiletími. Proč na tyto stereotypní záliby mnohé ženy stále přistupují, je otázkou. Velkou roli hraje nepochybně již zmiňovaná skutečnost, že v dnešní době mocné mediální „masáže“ je těžké zůstat stranou a nechat se „převálcovat“ všemi těmi dokonalými moderními ženami, či dokonce ostatním vysvětlovat, že je tahle honba za správností a dokonalostí naprostý nesmysl a že v životě existují i vyšší hodnoty, kterým dává každý rozumný a nepovrchní člověk (bez ohledu na pohlaví)

⁴⁵ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 76

⁴⁶ Při podléhání médiím hraje významnou roli vzdělanost jedince. Nebezpečí, že se vůči médiím dostanou do podřízeného a nesamostatného postavení a budou nekriticky přijímat nabízené vzorce, se vystavují spíše jedinci s nižším vzděláním. Nicméně i u vzdělaných jedinců existuje lidská touha zapadnout do společnosti a být jako ostatní. Ti nabízené vzorce rovněž přijímají, byť více kriticky. V druhém případě však existuje šance na podněcování změn zaběhnutých vzorců.

přednost. A tak dokud ženy nedají samy najevo, že je podobné časopisy a jejich obsah již více nezajímají (tím, že dotyčné časopisy přestanou kupovat), bude se ve společnosti i nadále dařit zažitému stereotypu ženy-matky, hospodyňky a parádnice.⁴⁷

Nepodlehnutí takovému stereotypu dnes již není tak „trestné“ jako kdysi, ideální žena a ideální život ženy už nepředstavují bezmála náboženství, jako dříve, společnost se stává tolerantnější. Naprosto se vymykat však není bezpečné ani dnes. A tak žena sice může pracovat na svojí kariéře, ale lidé na ni pohlížejí pozitivněji, když zároveň stihá mít rodinu a věnovat péči dětem. Žena může být vědkyně, zároveň by ale neměla zapomínat pečovat o svůj zevnějšek a vypadat stále jako žena. Žena může dělat vrcholový sport, neměla by však zahodit svoji ženskost a ideálně by si měla zachovat ženské tvary. Žena může být samostatná a dělat si, co chce, přece jen je ale divné, nemá-li žádného partnera. Žena může jít do práce a nechat doma s malým dítětem svého manžela, ale všem okolo musí vysvětlit, co je k takovému *podivnému* kroku vedlo. Žena může mít nezvyklé koníčky, jako je létání či motorismus, ale přece jenom by k tomu alespoň měla umět vařit. Pokud totiž žena alespoň částečně neodpovídá předkládanému ideálu, s největší pravděpodobností dojde k tomu, že v očích ostatních ztratí onu nejdůležitější ženskou vlastnost – *ženskost*, čehož se i dnes (nebo možná právě dnes) velká většina žen bojí. A tak dochází i k tomu, že se žena/dívka nejprve rozhodne, že si bude žít zcela podle svého, ale časem zjistí, že ji společnost moc nepřijímá, a tak se za cenu ústupků ze svých přání a snů k propagovanému ideálu něčím přiblíží (začne se oblékat podle módy, najde si přítele, naučí se vařit, sem tam zajde „potlachat“ s kamarádkami apod.), čímž se lépe začlení do společnosti. Mnozí pak takové „uvědomění“ považují za důkaz toho, že ačkoli se ženy snaží jakkoli bořit mýty, existuje jistá ženská *přirozenost*, které ženy nikdy neuniknou, proto ani nemá cenu se o to pokoušet. Ženě (jako každému člověku) přitom jde jen o to, aby nebyla vyčleněna z lidského společenství.

Pod tlakem společnosti se však ženy, domnívající se, že žijí tak, jak opravdu žít chtějí, a že jim k životu nic nechybí (ani v něm nic nepřebývá), často ani odlišovat nechtějí. Vědí, jak dopadly ty, které se před nimi chtěly tak moc

⁴⁷ Ženské časopisy jsou nepochybně rozšířenější než časopisy s podtitulkem „pro muže“, ale i takové existují a i v nich lze vysledovat stereotyp správného muže. Takového muže zajímá sport, automobily a motocykly, elektronika, technika, hudba, film, kutilství, sex a samozřejmě „krásné ženy“.

odlišit, až se z nich staly „bezpohlavní zrůdy, rozzlobené kopie mužů, hříčky přírody“⁴⁸, které se bály být něžné a laskavé, které se bály mít děti, aby zase nepřišly o svoji těžce nabytou nezávislost. Jak to vystihla Betty Friedan: „Ale i čínské ženy, kterým po léta svazovali nohy, nakonec přišly na to, že mohou dokonce i běhat. Jak? První žena, jejíž nohy uvolnili, nejprve jistě pocítila takovou bolest, že se sotva udržela na nohou, natož aby se rozeběhla nebo si vyšla na procházku. Čím déle chodila, tím víc ji nohy bolely. Co by se asi stalo, kdyby těmto ženám lékaři poradili, ať si nohy zase raději svazují? Kdyby nepočkali, jak se s tou novinkou vypořádá další generace? Kdyby je učitelé přesvědčovali, že chůze se svázanýma nohama je velmi ženská a že žena, která takto nechodí, nemůže se líbit žádnému muži? Kdyby jim nejrůznější odborníci stále vysvětlovali, jak z nich bez svázaných nohou nikdy nebudou dobré matky, protože se tak budou moci od svých dětí příliš vzdálit? A kdyby obchodníci zjistili, že žena, která nemůže moc rychle chodit, z nějakých důvodů nakupuje mnohem víc laciných cetek, které nabízejí, kdyby rozšířili dezinformaci, jak je normální chůze nebezpečná, zatímco chůze se svázanýma nohama navýsost prospěšná a zdravá? Co myslíte, nechtěly by pak malé čínské holčičky – až budou jednou velké – mít nohy zase pěkně svázané?“⁴⁹

4.3 České specifikum

V českém prostředí existují určitá specifika, kvůli kterým zde šel vývoj poněkud jiným směrem než v již zmiňovaných Spojených Státech. Socialismus u nás (ani jinde) nenastolil příhodné podmínky pro to, aby si společnost uvědomila genderové rozdíly a s nimi spojené stereotypy. Naplňování genderových rolí zůstalo patriarchální. Žena (přesto, že stejně jako muž pracovala) nedocílila ve veřejné sféře rovného postavení s mužem, její prvořadé místo bylo nadále spatřováno (často i jí samotnou z výše uvedených důvodů) v rodině. A tak i teď, v době svobodné volby, jak naloží se svým životem, se ženy sice úplně nevzdávají svého zaměstnání, přesto však často dávají před prací přednost své rodině. Roli tu hraje pravděpodobně zažitá představa ženy-matky, strach z nenaplnění ženské role, z možnosti být sama sebou a dělat si, co chci, z překonávání překážek a plného projevení svých ambicí. Strach z hrozící *neženskosti*. Důležitější pro

⁴⁸ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 163

⁴⁹ Tamtéž, s. 164

mnohé je, že jsme se ocitli v demokracii, kterou musíme teď všichni společně chránit a udržovat (co na tom, že ji chrání a udržují zejména muži – oni jsou přece jedni z nás, nebudeme snad vyvolávat rozpory ještě sami mezi sebou, svobodnými lidmi). Už nám ale uniká, že demokracie s sebou mimo jiné nese právě i řešení otázky postavení mužů a žen ve společnosti.

V USA mnohem dlouhodobější tlak feminismu společenské vědomí již značně proměnil. „Intenzivní působení mnoha politických a společenských aktivit a organizací proměnilo náplň médií, proměnilo postupně modely a stereotypy ve vzdělání a výchově, proselo se či prosáklo do každodenního života a myšlení společnosti, lidí, tj. žen a mužů, které by ani nenapadlo prohlašovat se za feministky či feministy. V praxi to má tu podobu, že neexistuje v mnoha oblastech už jiný pohled na ženy a jiný na muže, od ženy se už neočekává – jak to stále funguje v Čechách – určitý způsob chování a vystupování, určité zájmy, tedy její srozuměnost s její ženskostí a jejími omezeními.“⁵⁰ Tím, jak se genderové role stávají pružnější a genderové rozdíly se v lecčems stírají, stávají se ženy odvážnější. Životní volby jsou pro ně rozmanitější a jejich výběr je respektovanější. Pod ženskostí už se automaticky neskrývá hýčkaný vzhled, péče o druhé, mnoho hodin strávených v domácnosti, ne-kariéra apod. Muž naopak neztrácí svoji mužskost tím, že se věnuje domácím pracím, stará se o děti, dává průchod svým citům atd. Existuje již méně oblastí, v nichž by se na muže pohlíželo jinak než na ženu (např. u nás dosud neuznávané ženy za volantem). Zkrátka muž a žena mají takovou roli, jakou si *sami* zvolí.

4.4 Gender v českých médiích

Před rokem 1989 nebyl otázce genderu v českých médiích věnován téměř žádný prostor.⁵¹ Když pak k tomu nastaly v 90. letech příhodné podmínky, sehrála média roli spíše zápornou. Publiku, které bylo z velké části neznalé, poskytla většinou obraz „bláznivých amerických feministek“, aniž by záležitosti genderu a idejí, které s tím souvisejí, jakkoli vysvětlila. Problém feminismu prezentovala jako problém západních společností, jako problém, který se českého prostředí vlastně

⁵⁰ Sborník Společnost žen a mužů z aspektu gender, Nadace Open Society Fund, Praha 1999, s. 29

⁵¹ V západních společnostech patří feminismus a genderové otázky k podrobně diskutovaným tématům již od konce 60. let. Mnohdy je provázely výsměch a nepřátelství, laické i odborné diskuse jsou zde dnes však na vyšší úrovni než u nás a stejně tak zkoumání vztahu genderu a médií má již poměrně dlouhou tradici.

netýká. Není proto divu, že velká část populace zaujala k feministickým otázkám negativní postoj. Takový přístup trvá u mnohých dodnes.

Výsledkem je, že prezentace genderových rozdílů, která se v médiích nepochybně vyskytuje, mnoha lidem uniká. Podle Libory Oates-Indruchové však rokem 1994 započala „fáze genderového probouzení“, kdy se stále častěji objevují články „věnované ženské a genderové problematice, jež se snaží o hlubší pochopení některých jevů. Povzbudivé je na nich to, že jejich autory jsou jak ženy, tak muži, jako kdyby oblast ženských a genderových otázek postupně přestávala být tabu.“⁵²

Před rokem 1989 bylo jedním z hlavních znaků ženskosti mateřství. Ve veřejné sféře, v zaměstnání měla být žena upravená a pěkně oblečená. „Společnou charakteristikou časopisů pro ženy před rokem 1989 jako by bylo motto 'povolání: žena'. Být ženou byla hlavní, jednotící charakteristika čtenářské obce.“⁵³ Naproti tomu neexistoval žádný časopis určený jmenovitě mužům. „Mužské“ časopisy byly časopisy zájmového a profesního zaměření a to, že je budou číst zejména muži, se u nich pouze předpokládalo. Každopádně tyto časopisy nebyly zaměřeny na vytvoření představy „ideálního muže“, jako tomu je s „ideální ženou“. Po roce 1989 došlo k rozvoji oddělené ženské a mužské masové kultury, přičemž začaly být zdůrazňovány určité prvky pokládané za znaky ženskosti či mužskosti. „V časopisecké produkci určené ženám došlo k přímému importu západních vzorů ženy zároveň žádoucí a dbalé o domácnost, ženy, jejímž výlučným prostředím a středem zájmu je uspokojování partnera a rodiny.“⁵⁴ I mužské časopisy měly svá specifika.⁵⁵ V dalších letech se situace poněkud změnila. „Ústředním motivem časopisů pro ženy je radost být ženou, a to takovou, jakou tyto časopisy představují.“⁵⁶ Ženská ambicióznost se může projevit v partnerských vztazích, v rodině, v krásném domově, v pěstění atraktivního těla apod. Žena se může seberealizovat, ale pokud možno v oblastech těmito časopisy vymezených, protože takové oblasti korespondují s její ženskostí a naopak bez těchto oblastí není žena ženou.

⁵² Sborník Společnost žen a mužů z aspektu gender, Nadace Open Society Fund Praha 1999, s. 134

⁵³ Tamtéž, s. 137

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ U mužů se začal zdůrazňovat majetnický sex. Časopisy pro muže měly často pornografický charakter, obsah článků a fotografií směřoval většinou k uspokojení nějaké potřeby či zájmu muže. Posilována tak byla mužská sebestřednost, kdežto v ženských časopisech byla pozornost směřována k jiným osobám, nikoli k ženě samotné.

⁵⁶ Sborník Společnost žen a mužů z aspektu gender, Open Society Fund Praha 1999, s. 139

5 Ženskost rozmanitá, vždy a všude vyžadovaná

I v současné době a v naší společnosti je pro mnohé těžké pohlížet na ženu jako na lidskou bytost s neomezenými schopnostmi, která je rovna muži. Stále panuje strach z toho, že muž a žena, dvě pohlaví představující základní dělení lidské společnosti, splynou vinou zboření hranic v jedno. Muži ztratí svoji *mužskost*, ženy svoji *ženskost*. A tak jsou si dnes již ženy a muži víceméně rovni a mají daleko srovnatelnější možnosti a příležitosti, než měli dříve. Slovo ženskost (popř. mužskost) však na síle neztratilo, možná dokonce naopak. Žena může budovat kariéru, může být nezávislá, může zůstat po celý život sama, může se věnovat různým sportům, zároveň by si ale měla zachovat ženskost. Jak by to mělo vypadat v praxi, je však sporné. Jak již bylo řečeno, jednotná definice slova ženskost neexistuje a neexistuje dokonce ani jednotná představa obsahu tohoto pojmu. V polovině 20. století „kouzlo ženy spočívalo především v její oddanosti a poslušnosti, která pramení z vědomí vlastní slabosti, jíž ženu obdařil Bůh, aby bylo třeba ji chránit... Když se však žena začne objevovat na místech vyhrazených mužům, když začne po mužském způsobu prosazovat nějakou veřejnou reformu... je to nepřirozené její povaze“.⁵⁷ Taková, nepatřičně aktivní žena tehdy ztrácela ženskost. Svě ženství „obětovaly“ i feministky bojující za právo ženy na vyšší vzdělání, práci, účast ve volbách, za rovnoprávnost žen a mužů. Dnes již volící, studující a pracující ženy svoji ženskost ztratit nemusejí. Avšak aby se tak nestalo, musejí se i nadále řídit určitými vzorci chování, které jim onu ženskost zaručují. Jenomže jaké vzorce to vlastně jsou?

5.1 Tělesné cvičení v mezích ženskosti

Jak už bylo řečeno, mnohé druhy sportu a tělesného cvičení byly ženám dříve nepřístupné či zakázané. V současnosti se ženy běžně objevují téměř ve všech jejich odvětvích. Pronikly do fotbalu, hokeje, motorismu a bojových sportů (muži zase na oplátku do krasobruslení, gymnastiky, tancování a aerobiku). Skutečností nicméně je, že i když ženy hrají florbal či golf, stále v těchto sportech dominují spíše muži, což se odráží na finančním i diváckém ohodnocení (mnoho hokejových či fotbalových fanoušků a fanynek odmítá sledovat už tak zřídka

⁵⁷ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 151

vysílané zápasy ženských týmů, závody žen v cyklistice se snad ani nevysílají). V některých oblastech je přítomnost žen dokonce sporná a ženy v nich působící jsou považovány za neženské (také co jiného jim vytknout, když ostatní parametry, jako je schopnost, vytrvalost, odhodlanost a dovednost, splňují). Takovou oblastí je např. kulturistika⁵⁸, stále mnohými považována za mužský sport doplněný několika „mužatkami“. Právě v kulturistice je otázka ženskosti stále velmi aktuální.

Existuje tedy jednotná hranice ženskosti ve sportu? Tak, jako v ostatních oblastech života, nikoli. Pro jednoho ztrácí žena ženskost, jakmile se začne pravidelně věnovat sportu – a ještě ke všemu takovému, jaký byl dříve vyhrazen pouze mužům. Jinému už „nesedí“, chodí-li žena do posilovny dělat i něco více než jen běhat na pásu a „zpevňovat zadeček“. Někteří posilování žen vítají, ale jen pokud se tím žena nezačne živit profesionálně. Ti ještě „osvícenější“ ženskou kulturistiku přijímají, ale přece jen upřednostňují „fitnesky“ před kulturistkami či powerlifterkami, a ti, co fandí i klasickým kulturistkám, jsou sice „nejpokrokovější“, ale i oni často bazírují na ženskosti. Hranice ženskosti jsou tedy velmi rozmanité. Po jejich překročení ztrácí žena svoji ženskost a stává se „mužatkou“, stvořením, které není ani žena ani muž (tedy ani člověk?), tedy nikdo, přesněji nikdo určitý. Žena v takové situaci nemůže být jednoduše člověkem, který dělá to, co ho baví a k čemu má předpoklady. Brání jí v tom její genderová role, nikoli však biologické pohlaví.

Je jistě pravda, že každý má právo říci, co se mu líbí a co ne. Co vytknout člověku, který prohlásí, že žena-kulturistka se mu nelíbí, protože taková žena už není „ženská“? Máme ho snad přemlouvat, že jeho názor a vkus jsou špatné a donutit ho, aby své stanovisko proti své vůli změnil? Rozhodně ne. Co když je však takových lidí většina? Co když tento názor ve společnosti převažuje a je všude slyšet? Máme se mu snad proto podřídit a začít si myslet totéž, i když jsme si původně mysleli pravý opak? Kdyby se vždy menšina podřídila většině a mlčela by, pravděpodobně by k žádným důležitým změnám nikdy nedošlo. Ženy by dosud byly pasivními a závislými objekty, pokračovala by explicitní rasová segregace apod.

⁵⁸ Zde mám na mysli jak vlastní kulturistiku, tak její odnože fitness a body-fitness. Jedná se o kategorie, v nichž soutěží muži i ženy, za vhodnější pro ženy se však považuje spíše fitness, popř. body-fitness. Kulturistika by podle častého názoru měla být spíše doménou mužů.

Otázkou je, kde se takový rozšířený názor ve společnosti bere a jestli je opravdu tím správným a jediným. Mohli bychom se domnívat, že je rozšířený jednoduše proto, že většina lidí měla, má a bude mít ženu *přírozeně* spojenou s ne příliš osvalenou muskulaturou, protože taková je *přírozenost* ženy, a že se s tím nedá nic dělat. Také bychom si ale mohli myslet, že záporný názor na svalnaté ženy je nám dán kulturně. Tomu by nahrávala historická zkušenost, a to i z jiných oblastí života. V časech *feminine mystique* se také většina lidí domnívala, že místo ženy je *přírozeně* v domácnosti (nikoli v práci mimo domov), že pro ženu naopak není *přírozené* se vzdělávat či veřejně angažovat. Ještě předtím se dokonce věřilo, že žena je *přírozeně* méně inteligentní než muž, že pro ženu je nevhodná většina sportů, kromě těch doporučovaných v lékařských učebnicích a odborných příručkách.

Ne vždy se však menšině podaří své názory ve společnosti prosadit. Kromě toho je mnohdy snazší přistoupit na názor většiny, přijmout jej za vlastní a „mít klid“. Plavat proti proudu vyžaduje odvahu, vytrvalost a trpělivost. A tak se ženskostí ve sportu vážně zabývají muži i ženy, i sami sportovci a sportovkyně. Samotným profesionálkám (samozřejmě i amatérkám) pak ženskost slouží jako ukazatel toho, co nebo kdo je lepší. Fitnesky kulturistkám vytýkají, že ztratily či ztrácejí ženskost, kulturistky se zase snaží ukázat, že ač jsou osvalené, zůstávají stále ženami, a představitelky fitness, „ženské alternativy androgynních kulturistek“, mají za „věšáky na šaty s prsy“.

5.2 Ženskost v očích žen

Můžeme se domnívat, že se blíží doba, kdy přestane být v kulturistice ona neuchopitelná ženskost jedním z hlavních kritérií? Kdy se bude na muže-kulturistu a stejně tak na ženu-kulturistku pohlížet zkrátka jako na *člověka* (takový člověk nebude popírat své pohlaví, které však zároveň nebude rozhodující), jenž má fyzický potenciál, píli a chuť, jež mu/jí umožňují věnovat se kulturistice? Že se nebudeme setkávat s prohlášeními typu: „Sice je výbornou kulturistkou, ale chybí jí ženskost.“? Dění posledních let tomu zatím nenasvědčuje. Spíše to vypadá, že i kulturistky samy se začínají lekat příliš vypracované muskulatury a „mírní se“. Své chování však nevysvětlují zdravotními hledisky (enormní svalnatost s režimem, který k ní patří, nesvědčí ani ženskému ani mužskému tělu), nýbrž obavami ze

ztráty ženskosti. A tak si stále větší oblibu získává „ženštější“ (nikoli zdravější) forma kulturistického soutěžení, jakou je fitness. Fitnessky se v rozhovorech často svěřují, že začínaly jako kulturistky, ale protože se z kulturistiky „vytrácí ženskost“, přestoupily na fitness.

Tak např. Barbora Benešová, mistryně světa v bodyfitness, mluví o svých sportovních začátcích: „Chtěla jsem jít studovat na FTVS a na internátě v Kroměříži, kde jsem byla na střední pedagogické škole, judo nebylo a nějaký sport jsem dělat musela. Tak jsem aspoň začala chodit do posilovny a poměrně rychle jsem se začala měnit, doslova před očima. Toho si všiml můj trenér a začal mě lákat na kulturistiku. A já si říkala, že by nebylo špatné zkusit si zase po delší době nějaké závody, tak jsem do toho šla a v osmnácti jsem vyhrála juniorské mistrovství republiky a to posunulo můj život úplně jiným směrem. Nakonec sešlo i z té školy a začala kulturistika, která ale v té době, to je nutné říct, nebyla ještě tak chlapecký sport, jako je dnes. Byla mnohem jemnější, postavy kulturistek byly tenkrát vypracované zhruba tak, jak jsou dnes v kategorii bodyfitness, takže to bylo relativně pěkné na pohled.“ Na otázku, proč přesedlala z kulturistiky na bodyfitness, když měla před sebou slibnou kariéru, Barbora Benešová odpovídá: „Bylo to i proto, že se najednou ženská kulturistika začala vydávat směrem, který mi neseděl. Najednou ty postavy kulturistek začaly být k nerozeznání podobné mužským, vytratila se z toho jakákoli ženskost.“⁵⁹ Další bodyfitneska Veronika Zieglerová, mistryně světa, odpovídá na otázku, co se v bodyfitness hodnotí, takto: „Posuzuje se symetrie, stavba těla, množství podkožního tuku, vyváženost a kvalita svalů. Bodyfitness, na rozdíl od kulturistiky, klade důraz na ženskost. A to se mi líbí.“⁶⁰ V rozhovoru s kulturistkou Kateřinou Kypťovou je její příprava na závody zase popsána takto: „Před závody trénuje šest dní v týdnu, dvakrát denně hodinu a půl. Dohromady to dá 18 hodin v posilovně. Nejdříve se pracuje na síle. A tak se na půl hodiny stávají činky pro Kateřinu tou nejlepší hračkou na světě. Potom je třeba se trochu rozhýbat, zaběhat si, nebo se potrápit na posilovacích strojích. Chvilé pravdy přichází před zrcadlem. Cíl? Udržet svalovou hmotu, zbavit se tuku, svaly zviditelnit – 'vykreslit', ale zároveň udržet ženskost.“ Kateřina Kypťová se v článku dále svěřuje, že si za vzor vzala americké fitnessky, tedy „Miss svaly, co se ale nehoní jen za hmotou. Na závodech se pak známkují (stupnice od

⁵⁹ <http://www.prazskapetka.cz/book/print/4906>

⁶⁰ http://www.rovnost.cz/zpravy_region/rozhovor_fitness_bрно_20070611.html

1 do 5 je stejná jako ve škole) vedle muskulatury, vyrýsování svalů, množství podkožního tuku i položky: ženskost, vyváženost horní a spodní poloviny těla, opálení, hladkost pokožky a ladnost při volné 'taneční' disciplíně, kdy kulturistka na hudbu přechází z jedné předepsané pózy do druhé.⁶¹ Jiná profesionální sportovkyně, Pavla Kladivová, vicemistryně Evropy juniorek v powerliftingu na otázku „Co říkáš na ženskou kulturistiku? Chtěla bys někdy vypadat jako profi kulturistky na Miss Olympia? Líbí se ti svaly?“ odpovídá: „Svaly se mi líbí, nikdy jsem nebyla vyloženě hubená. Svalíky jsem měla vždycky, asi proto, že jsem nikdy nebyla takové to klasické městské dítě, ale hyperaktivní třeštidlo... I když jsem měla svých 52kg, tak jsem nevypadala jako kost obalená kůží... Ale profi kulturistika se mi na ženských nelíbí. Právě že to postrádá tu ženskost... Obdivuju je za to, jak dřou, za to, jaký mají pud sebezáchovy a silnou vůli, ale to je asi všechno. Ne, jako profi kulturistka bych vypadat nechtěla...“⁶² Nebo třeba fitnesska Gina Farnsworth na otázku, proč se jí líbí fitness, odpovídá: „Cítím se tak zdravě, žensky, šťastná a sexy!“⁶³

V těchto výpovědích se ženskost jeví jako něco jasně daného, explicitního a neopominutelného. Jak je možné, že se ve všech těchto příkladech vykonstruovaná ženskost tváří jako něco nesporného a objektivního? Jakto, že samy sportovkyně na „měřítko ženskosti“, která jejich snahu a výkon omezují, bez problémů přistupují? Obávají se snad toho, že budou pro svoji „neženskost“ vyřazeny ze společnosti? Nebo si omezující povahu takovýchto měřítek neuvědomují?

5.3 Ženskost v očích mužů

Stejně tak lidé, kteří se s posilujícími ženami setkávají ve svém profesním životě, se často o ženskosti zmiňují. Např. sportovní komentátor Stanislav Pešát ve svém článku o Mistrovství světa v kulturistice žen a fitness 2005 píše: „Druhá skončila absolutní mistryně Evropy Ruska Elena Shportun, která má neuvěřitelnou postavu s fantastickou prezentací, ale prohrála o 1 bod s polskou závodnicí, vítězkou Světových her Agniežkou Ryk, která byla neuvěřitelně vyrýsovaná, ale

⁶¹ <http://www.blesk.cz/Clanek49793.htm>

⁶² <http://katkakyptova.kulturistika.com/2006080009-Pavla-Kladivova-rozhovor.html>

⁶³ http://www.fitnessky.cz/product_info.php?cPath=8&products_id=8

zachovala si svou ženskost.“⁶⁴ V rozhovoru s fotografem kulturistiky a fitness Vlastimilem Raškou se zase mimo jiné dočteme: „Když jsem si teď nedávno vytáhl staré fotografie a na ty holky jsem se podíval ... byly bílé, oproti dnešním závodnicím by vypadaly jako chudinky. Teď už je to o něčem jiném. Máme spoustu závodnic, které mají svůj začátek v kulturistice, a je jasné, že si ty poznatky s sebou přenášejí do fitness. I když je dobře, že tam zase nemůžou zvyšovat svalovou hmotu abnormálním způsobem, protože by jim to vlastně překáželo ve volné sestavě. Tam potřebují být pružné a mít v ní víc gymnastických prvků než silových. Některým 'předělaným' kulturistkám pak chybí v sestavě ladnost, jemnost, ženskost, krása..., i když jsou pohybově nadané.“⁶⁵

Jinde se dočteme, že profesor J.Wilmore provedl na Arizonské univerzitě výzkum, v němž se studenti a studentky podrobili 10 týdennímu výzkumnému tréninku. Autor výzkum uzavírá tvrzením, že „ačkoli muži mají více svalové hmoty než ženy, kvalita kosterních svalů je stejná. Ženy odpovídají na posilovací trénink stejně jako muži zvýšením výkonnosti a mají z něho proto stejný prospěch.“ V zápětí však dodává: „I když to vypadá, že jsem dělal kulturistkám reklamu, není tomu tak. Jako trenér nemůžu kulturistiku žen popřít, ale jako muž ji nepodporuji. Protože si myslím, že žena má zůstat ženou se vším, co jí patří. Což ovšem vztahuji pouze na kulturistické cvičení žen vysoké úrovně, vůbec ne na kondiční cvičení jakéhokoli druhu. Myslím si, že nesportující žena ženě cvičící nemůže vůbec konkurovat. Nejen po stránce vzhledu, ale i zdraví a duševní pohody.“⁶⁶

Zařikávají-li se ženskostí samy ženy, je velmi pravděpodobné, že ji nebudou opomíjet ani muži, a to ani ti, kteří se v prostředí žen-sportovkyň pohybují. Jak reagovat na výpovědi typu: „Jako trenér proti kulturistkám nic nemám, jako muž však ano.“? Ženy jsou dnes sice mnohem emancipovanější a „uvědomělejší“, ale snaha líbit se mužům pochopitelně trvá. A dokud budou muži vyhrožovat ztracenou ženskostí, ženy se její ztráty budou i nadále bát.

⁶⁴ http://www.ikulturistika.cz/tiskzprava_1.html

⁶⁵ <http://www.aerobic.cz/casopisy/ar/2001/raska.html>

⁶⁶ <http://www.postavaprokazdeho.cz/users/kulturistika/text.asp?sysID=447>

6 Závěr teoretické části

Hodnoty ženství i mužství se vyskytovaly v minulosti a vyskytují se i dnes. Časy se však mění a genderové role se značně posunuly, již nejsou tak pevně vymezené a v mnoha oblastech jsou zaměnitelné. S faktickými změnami však příliš nekorrespondují změny v myšlení mnoha lidí. Ani v dnešní, oproti minulosti mnohem tolerantnější a pluralitnější době nepředstavuje ženskost jednoduše vše to, co je spojeno s jakoukoli ženou. Ideál ženskosti, ideál „ženské“ ženy je stále ideálem křehkosti, péče, jemnosti, krásy a citovosti. Tento ideál je tak silný, že odpoutat se od něj vyžaduje značné úsilí. Ani pak však není snadné žít ve společnosti takovým ideálem prostoupené a zároveň tomuto ideálu neodpovídat. Dokud bude ideál stejně mocný, bude těžké se od něj oprostít, a dokud se od něj nezačnou lidé, ženy i muži, oprošťovat, bude ideál stále stejně mocný... Jenomže kde začít? V politice? V médiích? U výrobců a obchodníků? Ti se sotva budou snažit „probudit“ ty, kteří jim vydělávají peníze nakupováním tun oblečení, líčidel, zázračných krémů, preparátů na hubnutí, všemožných „domácích pomocníků“ apod. Nebo snad u „obyčejných“ lidí?

Řekli jsme, že „realita“, v níž žijeme, je určitý libovolný, změnitelný konstrukt. Konstrukt, který může vyhovovat jen určité části společnosti, jen určitým způsobem smýšlejícím lidem. Společenské změny se odehrávají tak, že určitá část lidí je schopna a ochotna přijmout i jiné vidění reality. V dnešní době „uvědomělého“ člověka by takovéto vnímání světa mohlo a mělo být stále častější. V mnoha ohledech tomu tak opravdu je, i přesto, že stále existují určité oblasti lidského života, v nichž máme tendenci smýšlet poměrně tradičně. Z výzkumů nicméně vyplývá, že změnám a netradičnímu smýšlení jsou nakloněni lidé mladí a vzdělaní. Proto existuje reálná naděje, že se situace bude i nadále vyvíjet příznivě – příznivě pro ty, kteří neuznávají společenský diktát příkazující, jak si má kdo uspořádat svůj život.

Už bylo mnoho napsáno o skutečnosti, že bránění ženám (komukoli) v uplatnění a plném využití svých schopností omezuje jejich lidský růst a tím zároveň jejich osobnost. Situace se jistě zlepšila, ženám už je dovoleno (!) studovat, pracovat (i v oblastech, které pro ně byly původně tabu), být profesionálními sportovkyněmi, nicméně mantinely (byť často jen pomyslné) stále existují. Patrné je to např. ve zmiňované kulturistice. V dnešní době již víme, že

svaly mají muži i ženy, že jejich rozvíjení je zdravé pro obě pohlaví a že, ačkoli muž a žena mají v tomto směru odlišné dispozice, obě pohlaví dokáží svalnatost „vyhnat“ do extrémnosti. Proč se však (nejsme-li fanoušky kulturistiky) na kulturistu díváme jako na „monstrum“, kdežto na kulturistku jako na „mužatku“? Takové soudy navíc často vynášíme nad zrovna „napumpovanými“ těly ve vrcholové fázi tréninku, která vidíme v časopisech či v televizi, a neuvědomujeme si, že takový člověk může jinak vypadat daleko „normálněji“. Většina kulturistů i kulturistek (kupodivu) má partnera/partnerku a děti. A to by přece mělo v očích mnohých v případě žen ukazovat na jejich ženskost, ne...? A pokud ne, pak tu zřejmě hraje roli onen zmiňovaný ideál ženské ženy, ideál, který omezuje lidský růst a osobnost jedince.

Co kdybychom tedy femininitu a maskulinitu přestali vztahovat k pohlaví a spíše bychom jimi označovali lidi v závislosti na jejich chování, bez ohledu na jejich pohlaví? Jak navrhoval A. H. Maslow: Dva dominantní lidé, tedy dominantní žena a dominantní muž, by se „měli buď označovat za 'maskulinní', nebo by se termíny jako 'maskulinní' a 'femininní' měly vypustit zcela, neboť jsou příliš 'zavádějící'“.⁶⁷ Každý jsme nějaký, každý máme nějaké vlastnosti, hodnoty, potřeby, cíle, ale každý jsme jiný. Tak proč bychom si měli navzájem diktovat, jací *máme* být, jaké *máme* mít vlastnosti, hodnoty, potřeby, cíle? A proč by navíc ten diktát měl být různý v závislosti na pohlaví? A. H. Maslow vyzoroval, že u lidí, kteří dosáhli sebeaktualizace⁶⁸, byly „dichotomie vyřešeny a jednotlivec se stal jak aktivním, tak pasivním, jak sobeckým, tak nesobeckým, jak maskulinním, tak femininním, byl vedený jak vlastním zájmem, tak zájmem o druhého“.⁶⁹ Co kdyby se takový stav stal cílem všech lidských jedinců, potažmo celé společnosti? Potom by ztratila platnost „mužská maskulinita“ a „ženská femininita“ a tím pádem by přestala fungovat mužskost (muži) jako norma a ženskost (ženy) jako odvozenina od této normy.⁷⁰ Ženy by se nemusely chovat jako muži, aby uspěly a byly

⁶⁷ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 441

⁶⁸ Sebeaktualizace (seberealizace) stojí v hierarchii lidských potřeb, kterou Maslow vypracoval, na nejvyšší, páté příčce – pod ní jsou fyziologické potřeby, potřeba bezpečí a jistoty, lásky a sounáležitosti, úcty a uznání. První čtyři potřeby jsou potřeby nedostatkové, pátá potřeba je pak potřebou růstovou. Právě ona označuje lidskou snahu naplnit své schopnosti a záměry.

⁶⁹ Friedan, Betty: *Feminine Mystique*, PRAGMA, Praha 2002, s. 447

⁷⁰ Muži i ženy by byli stereotypy neomezovanými individualitami, které by samy za sebe ukazovaly, jaké schopnosti mají či nemají. Mužům je taková šance poskytována již dnes – mužův úspěch není ve většině oblastí předem podceňován (dokonce ani při práci s dětmi – jak jsme nadšeni mladými, kreativními učiteli a vychovateli, které mají děti často raději než nudné, nervní učitelky a vychovatelky) a jeho neúspěch je připisován čistě jeho osobní schopnosti či neschopnosti. Ženy však musejí v mnoha oblastech nejdříve

oceňovány, nemusely by „skrývat“ své pohlaví, aby dokázaly, že jsou stejně schopné jako muži. Biologická pohlavní danost by zkrátka přestala být určující pro posuzování lidského jedince a jeho schopností.

dokázat, že „na to mají“, a ospravedlnit se tak před četnými skeptiky, a jejich osobní selhání je často považováno za selhání celého ženského pohlaví.

7 Ženskost v kulturistice

Věda a sport byly ještě nedávno doménou mužů. Jednalo se o oblasti spojené s mužstvím a s nadřazeným mužským tělem. I dnes, v době, kdy se v těchto oblastech ve stále větší míře prosazují i ženy, je muž tím hlavním a základním činitelem. S mužem je totiž přirozeně spojena síla a vytrvalost, fyzická námaha je prvotně mužská záležitost. Mnoho lidí, včetně odborníků, nepřipouštělo (a dosud často nepřipouští), že žena by mohla být muži rovnocenná. Podle Anne Balsamo historický výzkum konstruování ženského těla ukazuje, že když u odborníků zabývajících se sportem selhala kraniologie⁷¹, „pokračovali ve snaze vysvětlit podřízenost ženy, která by tentokrát spočívala v jejím fyziologickém těle“.⁷² Kromě toho se definující charakteristikou sportovkyň stala (potenciální) reprodukce. Lékařské učebnice ze začátku 19. století kladly důraz právě na ni, když ženám předepisovaly bezpečné a vhodné sportovní aktivity. Podle nich bylo „morální povinností ženy šetřit svoji životní energii pro rození dětí a kultivovat osobnostní rysy vhodné pro roli manželky a matky“.⁷³ Ženské tělo bylo navíc považováno za chronicky slabé a fyziologicky patologické. A právě takové tělo potom odpovídalo „pravému“ ženskému tělu. Správná žena byla neduživá a slabá a sportem vypracované ženské tělo ztrácelo svoji ženskost (a přirozenost), protože docházelo k narušení tradiční ženské identity. Těla sportovkyň jsou potom mnohdy prezentována jako těla narušená a nepřirozená.

Taková nepřirozenost vyniká zejména v odvětvích jako je kulturistika, v níž podoba a kvalita těl přímo odporuje tradičním přesvědčením o vrozené patologičnosti žen a ženství. Ženská kulturistika by tedy mohla být, jak píše Balsamo, „arénou, v níž by kulturně vytvořené 'přirozené' atributy ženskosti mohly být předělány do vhodnější podoby“.⁷⁴ Vzápětí však dodává, že při bližším zkoumání „vidíme, jak technologicky přestrojená ženská těla ztrácejí oprávnění být považována za kulturní ukazatele správné ženskosti“.⁷⁵

A tak chce-li zůstat posilující žena zároveň ženská, musí splnit několik požadavků ženskosti. Jde zejména o požadavek zachování si ženských tvarů a ne

⁷¹ Ta měla dokázat, že podřízenost ženy sídlí v jejím mozku.

⁷² Balsamo, Anne: *Technologies of the Gendered Body*, Duke University Press, Durham and London 1997, s. 42

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Tamtéž, s. 47

⁷⁵ Tamtéž

příliš velké svalové vyvinutosti. Velkou roli hraje i ladnost pohybů, u mužů opomíjená.

7.1 Historie mužské a ženské kulturistiky

Kulturistika a kulturistické soutěže byly původně vyhrazeny mužům. První systémy tohoto cvičení se začaly objevovat již na počátku 20. století. Kniha s názvem *Body Building* Angličana Eugena Sandowa, která dala později název celému hnutí, vyšla už v roce 1903. V roce 1946 byla založena mezinárodní federace kulturistiky IFBB (International Federation of Body Building). O tři roky později bylo uspořádáno MS v kulturistice a v roce 1965 se poprvé uskutečnila soutěž Mr. Olympia. U nás se kulturistika rozvíjí od 60. let, uznána byla v roce 1964. Zpočátku byla spojena se vzpíráním, později se osamostatnila a rozdělila na tři směry: kondiční kulturistika, sportovní kulturistika a silový trojboj, který se později také oddělil. Během vývoje docházelo k určitým změnám, tyto změny se však většinou týkaly svalové vyvinutosti kulturistů, technik cviků a obecné přípravy na soutěže.

Ženy se v kulturistice objevily později a od té doby je jejich účast v ní mezi laickou i odbornou veřejností diskutována. První skutečná soutěž v ženské kulturistice (U. S. Women's National Physique Championship) se konala v Cantonu v Ohio v roce 1978. Následovaly další, během nichž se neustále měnila pravidla, za jakých sportovkyně soutěžily. Kromě změn, jaké probíhaly i v mužské kulturistice (svalnatější muskulatura závodnic, lepší techniky cvičení apod.), v ženské kulturistice docházelo i ke změnám „umělým“. Např. při prvních kulturistických soutěžích nosily účastnice boty na vysokém podpatku, při pózování nesvíraly pěsti a netýkaly se jich tři tzv. „mužské pózy“, které byly považovány neženské. Změna přišla v roce 1980, kdy se konal první ročník soutěže Ms. Olympia, ženské obdoby soutěže Mr. Olympia. V roce 1992 učinila IFBB pokus „zženštit“ sport, a tak vytvořila sérii pravidel „ženskosti“: soutěžící by neměly být „příliš velké“, měly by být ženské, ale ne vyzáblé. To se však nesetkalo s kladnou odezvou u diváků, a tak byla pravidla opět přepsána. Nadále se přihlíželo k estetice těla, ale mělo jít především o tělesnou konstituci. V roce 2000 zavedla IFBB v ženské kulturistice několik dalších změn. Ms. Olympia už neměla nadále být separovanou soutěží, stala se součástí „Olympia víkendu“. Na ženách

měl být podle nových instrukcí hodnocen zdravý vzhled, obličej, make-up a barva pokožky. Důležitá nyní byla symetrie, předvedení a svalnatost, ne však extrémní!. Až v roce 2004 se NPC (National Physique Comittee v USA – vedení americké amatérské kulturistiky) rozhodlo vrátit pózu široký zádový sval do základního porovnávání v semifinále ženské kulturistiky. Jedná se o pózu, která byla na začátku 80. let z ženské kulturistiky odstraněna. Na vlastní pěst tak učinila Doris Barrilleaux, která dohlížela na ženskou kulturistiku pro IFBB. Když se jí vedení zeptalo proč, odpověděla: „Prostě se mi to nelíbilo..., ženy stejně nemají široký zádový sval.“ A tak závodnice tento „neexistující“ sval předváděly alespoň ve volných sestavách...⁷⁶

To vše svědčí o tom, že kulturistika odjakživa byla a stále je považována za sport pro muže. Neodporuje jejich přirozenosti, naopak umocňuje tradiční atributy mužství. Vyskytují-li se v mužské kulturistice nějaké problémy a sporné otázky, týkají se jen užívání nedovolených látek a hazardování se zdravím. U žen se však kromě toho řeší i otázka ženskosti. Často *zejména* otázka ženskosti. Neslycháme: „Její tělo už nevypadá zdravě.“, nýbrž: „Její tělo už nevypadá žensky.“, říkáme: „Její svaly jsou přehnané.“ a dodáváme: „Je to mužatka.“. Strach ze ztráty ženskosti pak způsobuje, že nikdo neví, jakým směrem se má vlastně ženská kulturistika ubírat. Jak už bylo řečeno, každý vidí hranice ženskosti jinde a shodnout se je téměř nemožné. A tak se ženská kulturistika potýká s řadou věčně se měnících omezení a pravidel, která mají zaručit, že i tyto ženy, vybavené silovým potenciálem, kázní a chutí pracovat na svém těle, zůstanou nadále *ženami*. Není divu, že zmatků spíše přibývá, než aby jich ubývalo.

7.2 Časopis MUSCLE&FITNESS

Nejčtenějším kulturistickým časopisem u nás (a na Slovensku) je časopis MUSCLE&FITNESS (dále jen M&F). Jeho česko-slovenská edice vychází od roku 1991. Je určen pro všechny, kteří se o tento životní styl zajímají. Pro muže i ženy, mladší i starší, začátečníky i pokročilé. Sám šéfredaktor píše v úvodním slově

⁷⁶ Zdroje: http://www.sweb.cz/svajgl/stackeova/psychologicke_aspekty_fitness.htm
<http://www.postavaprokazdeho.cz/users/kulturistika/text.asp?sysID=451>
http://en.wikipedia.org/wiki/Female_bodybuilder
<http://www.goldenbodybuilding.com/modules.php?name=News&file=article&sid=6>
<http://evarudolfova.kulturistika.com/view.php?akce=view&cisloclanku=2005111401>

čísla 3/2006 o čtyřech hlavních attributech časopisu: „Organickou součástí“ historie a tradice v kulturistické oblasti je „důsledné uplatňování zásady vyváženosti, objektivnosti a rovnocenného přístupu ke každému čtenáři, bez ohledu na jeho bydliště, národnost, ale i profesi, pohlaví a věk... Druhým charakteristickým znakem je rytmická periodičita a železná pravidelnost vycházení našeho časopisu. ... M&F však zůstává jediným periodikem profesionální kvality, vycházejícím každý měsíc a už šestnáctý rok bez přerušení. Zkrátka jasný a pevný bod pro čtenáře, předplatitele, inzerenty i obchodní partnery.“ Dalším rysem je „stále aktuální postavení jedničky v oblíbenosti u čtenářů, konkrétně v počtu měsíčně prodaných výtisků“. Atributem čtvrtým je to, že „ve 40-leté historii publikací o cvičení, kulturistice či fitness u nás ještě nikdo nebral tzv. řadové čtenáře tak vážně, nevěnoval se natolik seriózně jejich problémům a nedával jim tolik prostoru, jako to děláme my“.

A tak se časopis opravdu věnuje cvičícím mužům i cvičícím ženám a občas i cvičícím dětem či cvičící mládeži (ze dvou srovnávaných ročníků zejména v roce 1996), přináší portréty sportovců i sportovkyň, informuje o soutěžích mužů i žen. U zobrazovaných cviků často nerozlišuje mezi ženami a muži, předvádějí je obě pohlaví. Ve čtenářské rubrice se dočteme, že časopis inspiruje nejednu sportující ženu. Faktem nicméně je, že se jedná spíše o *mužský* časopis. Převaha mužů je zřetelná na všech úrovních. Stálými českými a slovenskými spolupracovníky je 14 mužů a 3 ženy (uveřejněno v čísle 1/2006). Z posilujících, kteří spolupracují s M&F na bázi jeho licenčních svazků s Weider Publications, americkým vydavatelem, je 16 mužů a 2 ženy (uveřejněno tamtéž). Jeho šéfredaktorem a odbornými konzultanty jsou také muži. A rok co rok vzpomínanou kulturistickou ikonou je samozřejmě Arnold Schwarzenegger, do časopisu pravidelně přispívající. Podle ankety provedené časopisem jej čte 71% mužů a pouhých 29% žen.

Tomu odpovídá i obsah časopisu. Pomineme-li četnou reklamu, značná část obsahu je věnována mužské kulturistice (tipy, jak cvičit, fotky kulturistů, interview, portréty), menší část kulturistice ženské. Spoustu místa zabírají sice „unisex“ stránky s obecnými články o cvičení a sportu, názornými ukázkami cviků, články o jídle, o problémech souvisejících s bodybuildingem (doping, únava, přetrénování apod.), stránky plné výsledků a reportáží ze soutěží, plakáty mužů i žen, ale zbytek (a ne malý) je věnován zejména mužům. Pro jejich potěšení časopis obsahuje „sexy fotečky“ zejména fitnessek ve vyzývavých pózách. Např. v

čísle 2/2006 je „na žádost mnohých čtenářů“ uveřejněna kolekce snímků fitness modelek Roberta Reiffa nafocených v odvážném spodním prádle („Kočky jak je neznáte!“). V článku je upozornění, že se tak neděje z důvodů reklamních, nýbrž „pro potěšení oka...“, s největší pravděpodobností oka mužského. Ženské oko zřejmě potěšit netřeba. Ostatně jak zjistila studie zmíněná v čísle 5/2006, „muži reagují silněji na vizuální sexuální stimuly než něžné pohlaví“. A to je zřejmě pádný důvod k tomu, aby je i tento časopis (bez ohledu na to, že je určen všem věkovým skupinám obou pohlaví) „vizuálně sexuálně stimuloval“. Ostatní pochopí a prominou. Kromě toho byla v čísle 7/2005 vyhlášena akce pro čtenářky, ze které vznikla rubrika „Krásy léta 2005“ (i muži mají své čtenářské akce, jmenují se „Mr. Lýtko 2005“ a „Mr. Biceps 2006“), ve které čtenářky sériemi snímků „prezentují své půvaby“. Jejím cílem je „uspokojit estetické nároky čtenářů M&F“, tedy opět mužů. Pravidelnou součástí obsahu časopisu (jak v roce 1996, tak o deset let později) je rubrika „Něžné svaly“, kterou tvoří fotky sportovkyň v miniaturních kusech látky a příslušných pózách, a podobná rubrika nazvaná „Inspirace“ (nutno říci, že se v ní občas objevují i muži, nikoli však v erotických pózách). A kdyby to náhodou někomu nestačilo, existuje „mimořádné číslo MUSCLE&FITNESS plné nejkrásnějších sportovních modelek světa v plavkách na pláži a v erotické náladě“.

Fotografie ladných ženských polosvlečených těl se zkrátka prolínají celým časopisem, každým jeho číslem. Svě místo mají i v „nevinných“ člancích, jejichž obsah neilustrují, a v reklamách na různé preparáty a výživové doplňky (muži jsou zde zase zobrazováni jako nebezpečně vypadající borci s mohutně osvalenou a věčně vyrýsovanou muskulaturou), dokonce i v reklamě na fotoateliér (vyrábějící průkazové fotografie, portréty, fotografie ze svatby, reklamní a technické fotografie; ročník 2006) či na předplatné M&F („Léto se blíží!“). Možná, že se produkty takto opravdu lépe prodávají... V roce 1996 se navíc objevuje seriál o lidské sexualitě, který, přestože pojednává o sexualitě mužů i žen, je psán z pohledu muže a zejména pro muže a tomu odpovídá i jeho název – „Průvodce prvotním mužským pudem“. Obecně lze říci, že se čtenář setká s erotickými fotografiemi žen častěji nyní než před deseti lety.

U mužů i u žen je kladen důraz nejen na celkovou vypracovanost těla, ale i na jednotlivé partie. Bicepsy, lýtky, hýžděové svaly, záda, hrudník aj. je potřeba tvarovat a posilovat bez ohledu na pohlaví. Výsledky a cíle tréninku se však v závislosti na pohlaví liší. U mužů jde o „rozvoj vnější oblasti hrudníku, zvětšení

tricepsů, úplný rozvoj ramen, sílu středu těla, pružnost řady svalů“, kdežto ženy budou mít „sexy paže, sexy stehna, líbivou linii kvadricepsů, ladné tvary“ či „atraktivní pozadí“. I v na první pohled nerozlišující soutěži Mr. A Ms. Tattoo, kdy čtenářky a čtenáři zasílají fotografie svého tetování, se dozvíme, že „tento módní výstřelek se stává zvláště působivým, když je umístěn třeba na mužné paži či přitažlivě (nikoli tedy jakkoli!) zformované křivce ženského těla“ (číslo 1/2006). Úkolem muže je zkrátka být poměrně mohutně osvalený (k tomu pokud možno i vyrýsovaný) a fyzicky silný, úkolem ženy je v první řadě být přitažlivá a sexy a vypadat žensky. Jak to má vypadat v praxi, ukazuje spousta zobrazení a plakátů obsažených v časopise.

V roce 1996 i v roce 2006 tvoří články psané ženami menšinu. Ženy se v nich věnují nejčastěji receptům, zdraví, výživě, aerobnímu tréninku či tréninku pro zeštíhlení postavy, píší do rubriky „Do formy“ ukazující výsledky cvičení u čtenářek a čtenářů, „Tréninkový blok“ s cvičením pro ženy či cvičením doma a do rubrik zabývajících se cvičením a radami pro ženy. Dále přinášejí reportáže ze světa aerobiku a fitness, občas uvedou rozhovor se sportovcem či sportovkyní, připravují vizitky sportujících či mají na starosti čtenářskou rubriku. V roce 1996 zaštiťují i rady, jak cvičit s dětmi (podobná rubrika o deset let později chybí).

V roce 1996 jsou, stejně jako v roce 2006, zřetelně odděleny články pro muže a články pro ženy a setkáme se i s explicitně označenými rubrikami pro ženy (vedle rubrik pro děti a mládež a seniory). Články o mužích však nejsou označeny titulkem „Pro muže“, nýbrž nesou nadpisy „Trénink, Extra, Interview, Profil, Story“ či „Hardcore“. Mohli bychom se sice domnívat, že články o mužích jsou míněny jednoduše jako články pro muže a o ženách jako pro ženy, ale potom by bylo na místě označit jedny stejně jednoduše titulkem *Pro muže* a druhé titulkem *Pro ženy*. Takto to spíše vypadá, že články o mužích jsou články hlavní a základní, kdežto články o ženách jsou výjimečné a doplňující.

Autoři-muži se věnují v podstatě tomu samému jako ženy, ale např. většinu rozhovorů se sportovci a sportovkyněmi (či sportujícími známými osobnostmi) a veškeré reportáže ze soutěží píší pouze oni. U soutěžících žen pak dochází k tomu, že na ně autor článku nahlíží nejen jako odborník na sportovkyni, ale často i jako muž na ženu (kdyby si profesionálně komentující-žena soutěžících-mužů všimla i jako sexuálních objektů, bylo by to pravděpodobně nevhodné a překvapivé, je-li tomu však naopak, téměř nikdo se nad tím nepozastaví). I

v dalších člancích a komentářích se setkáváme v souvislosti se ženami s větami typu: „Zejména pánskému publiku neuniklo... Jako muž jsem ocenil zejména... Potěšením pro mužské oko bylo... Z mužského pohledu...“. Podobné komentáře týkající se mužů nenalezneme. Muži nejčastěji vystupují v roli subjektu a objektu pro ostatní muže, ženy zejména v roli objektu pro muže. Vždyť pro sportující ženu „je největší odměnou vysportovaná šik-postava a obdivné pohledy okolí“ (6/2006).

7.2.1 Rozbor článků časopisu M&F

V mnoha člancích časopisu se autoři a autorky či osobnosti, s nimiž jsou vedeny rozhovory, o ženskosti a ženské vizáži zmiňují. Někdy tak činí přímo, jindy je za jejich výpověďmi tradiční ideál ženství více či méně skryt.

Následují úryvky článků z ročníků 1996 a 2006, v nichž se hovoří o ženskosti a ženě jako nositelce určitých genderových stereotypů. U ročníku 2006 bylo rozebráno všech 12 čísel, rok 1996 není zcela kompletní a úryvky jsou citovány z 10 čísel (k dispozici nejsou čísla 9 a 11).

2/1996

Rozhovor s „Žijící legendou Juro Višným“

„Budme upřímní: nebylo to krásnější, když ženy byly ještě vzhledem opravdu ženy, jako například Rachel McLish?... A proto mě velmi těší, že se rozmáhají fitness – soutěže žen, které jsou opravdu lahůdkou pro oči diváků – mužů i žen. Anebo opravdu chceme radši ženy, které pomalu nerozlišíme od chlapů, jedině eventuální schopností rodit děti?“

Rozhovor s bodyfitneskou Zdenou Tvrdou – Gottvaldovou „Každá žena je originál!“ Autor článku: „Byl jsem zvědav, jak žije s kulturistikou žena, která se chce líbit a uchovat si atributy své femininity, přestože má svaly na těch místech, kde většina žen ani žádná místa nemá?... Jde o tohle: musí sportovkyně vždy obětovat úspěchu své ženství? Je to nutná daň za tituly a medaile? Starat se o sebe, využívat ženský fines, sledovat módu a snažit se být přitažlivá?“

Sportovkyně: „Implantáty prsou – proč ne? Když nenaruší symetrii postavy a naopak zdůrazní či podtrhnou ženskost, je to jen ku prospěchu... Je samozřejmě uměním trenéra, jak dokáže využít svalový potenciál ženy k tomu,

aby zůstala ženou s působivou, symetrickou postavou s plnými, šťavnatými svaly s ostrou separací.“

3/1996

Portrét kulturistky Zuzany Růžičkové „Kam každý nedosáhne“

„Je přátelská, temperamentní, veselá, živá a životem plně zaujatá. Určitě smíšek, možná větroplach, pro mnohé ztělesnění ženskosti a pro autora menší český protějšek Sharon Bruneau... Zde je možno namítnout, že kritika Zuzku hodnotila jako favoritku ženskosti, leč krása a ženskost mohou mít rozličné významy, třeba ve srovnání římské bohyně lásky Venuše s Venuší Věstonickou... V kulturistice je to svár pojmů ‚svalnatost a ženskost‘, kdy jednou vítězí to, podruhé ono a potřetí jakási melanž obojího, ve fitnessu zase dojmové i významové pojetí definice ‚krásná ženská postava ve spojení s výbornou kondicí‘.“

Cviky předváděné fitnesskou Debbie Kruck „Debbie cvičí ramena“

Autor článku: „Lidi často mylně předpokládají, že Debbie si udržuje krásu a ženskost díky tomu, že se vyhýbá tzv. hardcore tréninku, neboli tvrdé kulturistice... Debbie Kruck představuje vzhled devadesátých let. Její tělo je nejen vytónované, ale vystavěné a zformované v pravém slova smyslu. Je atraktivní, je ženská. Je tak sexy, jak se jen dá být.“

4/1996

Prolog Ludovíta Majora „Návraty k ženské kráse“

„Hlavním motivem nás všech byla snaha o návraty ke klasické a sportovní ženské kráse a o její přitažlivou a inspirující veřejnou prezentaci na soutěžích i prostřednictvím masmédií... Za M&F nám mohu slíbit, že touto základní myšlenkou se chceme nechat vést i do budoucna.“

Rubrika pro ženy „Ve formě“

Odpověď Miroslavy Mališové na otázku „Na které partie se mají ženy v tréninku zaměřovat?": „Typická necvičící žena má totiž ochabnutá záda, svěšená ramena, vpadlý hrudník. To třeba nejprve rozcvičit, rozdýchat, čímž se zlepší držení těla, pozvedne sebevědomí, zvýrazní ženskost.“

5/1996

Reportáž z Ms. International '96

„Konkrétně letošní vítězka – při veškeré úctě k jejím tréninkovým výsledkům – vyznívala spíš jako groteskní parodie jakékoliv ženskosti.“

6/1996

Rubrika „Fitness slavných“

Profesionální hráčka plážového volejbalu Gabrielle Reece: „Mladé ženy by si měly uvědomit, že mohou být aktivní, úspěšné ve sportě a zároveň ženské.“

Rubrika „Vizitka“

Sportovní plány kulturistky Dáši Kopčákové: „Plánuje i nadále se věnovat kulturistice, jejím cílem je maximální svalový rozvoj, ne však na úkor ženskosti.“

7/1996

Profil fitnesky Debbie Kruck

Odpověď na otázku „Jaká je podle tebe ideální fitness-postava?“: „Mít svaly, ale nevypadat v šatech jako mužatka. Být co nejlepší, ale přirozenou cestou, bez drog.“

10/1996

Článek „Ta má ale nohy!“, cviky na nohy předvádí fitneska Mia Finnegan

„Jestliže chcete vypadat jako kulturistka, potřebujete více síly. Dokonce bych vás tak trénovala. Ale pokud chcete vypadat žensky s nějakými svaly navíc, využijte k tomu navrhovaný volný styl tréninku.“

12/1996

Reportáž z MS IFBB v kulturistice žen, párů a fitness

„A tak když v lehké a těžké váze triumfovaly závodnice, u kterých byla součástí špičkového výkonu i estetika a ženskost, vítězství Estonky Vitové ve střední kategorii se neslo ve znamení trendu opačného.“

Článek „Hodnocení“ kulturistky Zuzany Kořínkové

„Zuzana je v ženské kulturistice uznávanou estétkou s nádhernými ženskými, oku lahodícími tvary, čímž se výrazně odlišuje od krajně muskulárních typů.“

1/2006

Článek „Když nemáte jméno“

„'Osmnáctka' byla poměrně vysoká, impozantně stavěná, zdravě a svěže působící bruneta. Cvičené kulturistické oko v kombinaci s mužským pohledem na tradiční atributy ženskosti ji snadno zařadilo mezi top-favoritky.“

3/2006

Rozhovor s předsedkyní komise vrcholového sportu, předsedkyní komise fitness EBFF a předsedkyní komise žen IFBB Evou Sukupovou „Na slovíčko“

Odpověď na otázku „Jak vidíš perspektivy kondičního cvičení a jak soutěžní kulturistiky žen?“. „Ani ve svém největším rozkvětu nepatřila ženská kulturistika na výsluní. Je to velice náročný, tvrdý a krásný sport stravitelný pro ty fandky, kteří mají rádi svaly, vědí, o co jde, a nedívají se na kulturistky jako na mužatky, ale jako na tvrdě pracující sportovkyně. Kulturistkám vytýká veřejnost nedostatky ženskosti. To do značné míry zavinila velice svázaná soutěžní pravidla. Nesmyslně zakazovala vše, co činí ženu ženou, make-up, šperky, rozpuštěné vlasy... Jsem ráda, že se mi podařilo tato pravidla odbourat. Z hlediska své funkce v IFBB bych chtěla prosadit další změny – zdobené soutěžní plavky, podobně jako fitnessky, a chtěla bych zkusit kulturistky ve finále obout do bot na podpatku! Netvrdím, že to ženskou kulturistiku spasí a naplní soutěžní podia, ale dá jí to větší šance! Co se týká kondičního cvičení žen – stačí se podívat do kteréhokoli fitka!“

4/2006

Článek „Rozhodčí se styděli...“

Trenér a manžel kulturistky Jitky Harazimové: „Na Olympii 2005 byla Jitka chválena do nebes, že je prototypem moderní profesionální hardcore kulturistky a zároveň si uchovala i ženskost. Jak jsme se pak dozvěděli z časopisu

MUSCLE&FITNESS, stejného názoru byli i odborní redaktoři z různých médií včetně těch amerických.“

7/2006

Portrét fitnessky Elaine Goodlad

„Elaine Goodlad patří v současnosti do TOP 10 profesionálních fitnessek světa a svojí kombinací šarmu a zralé ženskosti dokáže úspěšně konkurovat i mnohem mladším soupeřkám.“

8/2006

Kardio trénink vítězky soutěže Bikiny Universe a Model Universe 2003 Tiny Rigdon

Autor článku: „Z pohledu fanoušků se jedná o závodnice disponující menším množstvím svalové hmoty, což se jim jeví atraktivnější a fyzicky přitažlivější. Nenechte se však zmást – stále se jedná o ženy se skvělou kondicí a vypracovanou sportovní postavou! Stejnou, jako má i Tina Rigdon...“

9/2006

Rozhovor s top-modelkou a fitnesskou Andreou Verešovou

Odpověď na otázku „Jak vnímáte rozdíl mezi modelingem a bodybuildingem – vždyť stále jde hlavně o tělo. Nebo ne?“. „Jistě, ale rozdíly by se určitě našly. V modelingu se jedná spíše o prezentaci módy a přirozené ženské krásy. V bodybuildingu jde spíše o formování postavy a prezentaci ryze sportovní krásy.“

Odpověď na otázku „Co říkáte ženské kulturistice ve vrcholové podobě?“. „Musím přiznat, že pro tento druh sportu v extrémních podobách nemám skutečné pochopení a zálibení. Myslím si, že svaly nepatří k symbolům ženské krásy. Charakteristickým rysem ženy je spíše jemnost a ne vyrýsované, příliš svalnaté tělo, které je spíše doménou mužské části populace.“

11/2006

Zpravodajství z mistrovství světa ve fitness žen a mužů, kulturistice a bodyfitness žen

„V kategorii do 163 cm určili rozhodčí úplně jiný trend než v předchozí a vítězství přisoudili žensky měkčí Barboře Benešové z České Republiky... Dobře připravené Švédky Cecilia Benjaminsson a Lina Eklund obsadily druhé, resp. čtvrté místo a bronz přenechaly žensky působivé Larisse Reisové z Brazílie... Janku Purdjakovou jsem vzhledem k její eleganci, symetrii, ženskosti, kvalitnímu svalovému rozvoji a nejlepším zádům v kategorii viděl nejvýše, rozhodčí však těsným rozdílem dali přednost Cepurniene... Verdikt rozhodčích byl precedentem, který popřel rozhodnutí v předcházející kategorii, kde Purdjaková oplývající elegancí a ženskostí a navíc i kvalitním svalovým rozvojem prohrála s nesymetrickou, vyrýsovanou a svalově hustou Cepurniene.“

7.2.2 Výsledky rozboru

S explicitně i implicitně zmiňovanou ženskostí se na stránkách časopisu čtenář setkával jak v roce 1996, tak v roce 2006. V obou letech zmiňovali slovo ženskost (a slova s ním související) muži i ženy. Obě pohlaví se zde shodují na tom, že přehnaně svalnaté ženské tělo bez „ženských křivek“ ztrácí ženskost a přestává být atraktivní. Ženskost je přitom podle nich něco, co k ženě neodmyslitelně patří a co si žena nemůže dovolit ztratit. Proto jsou pro mnohé přijatelnější jemnější a méně vypracované závodnice fitness, než klasické kulturistky. Žena, byť sportovkyně, má totiž být především krásná, ženská a „sexy“, což se údajně daří zejména u fitnessek. Že to však s tou krásou a ženskostí není tak jednoznačné, ukazují kladná hodnocení i mohutných kulturistek, které si podle některých stále zachovávají svoji ženskost. I zde jsou tedy hranice ženskosti velmi různorodé. Pro jedny končí ženskost tam, kde začíná pravidelné posilování za účelem (ne příliš výrazného) nabytí svalové hmoty, jiní nacházejí ženskost i ve vrcholové ženské kulturistice. Pracovat s ženskostí se nepřestává, tento důležitý atribut ženy je stále velmi aktuální.

Zřetelný posun v prezentaci ženskosti v roce 1996 a 2006 patrný není. Již v roce 1996 se setkáváme s kritikou příliš svalnatých kulturistek. Kritika pokračuje i o deset let později s tím rozdílem, že nyní je podporována již rozšířenějším a

zakořeněnějším odvětvím fitness. Počet kulturistek, přestupujících na fitness, se tak snižuje. Tento trend je přijímán jako pozitivní a rozumný a objevují se snahy přizpůsobit mu i samotnou klasickou kulturistiku. Posilující ženy by pak mohly být pro mnohé přijatelnější. Sám šéfredaktor časopisu už v roce 1996 za M&F slíbil, že se i do budoucna nechají vést základní snahou o návraty ke klasické a sportovní ženské kráse a o její přitažlivou a inspirující veřejnou prezentaci na soutěžích i prostřednictvím masmédií...

8 Závěr praktické části

Tělesné cvičení je samozřejmě zejména o těle, je tedy logické, že se časopis s touto tematikou bude zejména tělem zabývat a většina obrázků bude lidské tělo (mužské i ženské) zobrazovat. Už však není logické, je-li mužské tělo zobrazováno pouze jako vypracovaná postava sportovce, zatímco ženské tělo jednak jako vypracovaná postava sportovkyně, jednak (záměrně) jako sexuální objekt pro muže. Zdá se však, že skutečnost, že tomu tak je, je bez problémů přijímána většinou mužů i žen, kteří se nad ní ani nepozastavují. Stále panuje přesvědčení, že ženy, jako „krásnější polovina lidstva“, přirozeně představují sexuální objekt pro vizuálně zatížené muže. Podle toho se pak s nimi také zachází. Ženy se sice v mnoha oblastech mužům vyrovnávají (nejsou nyní potenciálně schopnější, jen mají více příležitostí svých schopností využít), jejich role sexuálního objektu však zůstává a díky uvolněnější morálce společnosti je ještě viditelnější. Proto je tolik důležitá ona tajemná ženskost, která zajišťuje ženám atraktivitu. Její ztráta ohrožuje pojetí ženy jako sexuálního objektu. Co na tom, že pro každého muže je atraktivní jiná žena a že každý člověk se někomu (i když ne všem) líbí. Ženy jako skupina mají být atraktivní (a tedy ženské) obecně a univerzálně, protože takové je jejich poslání.

Otázka ženskosti v kulturistice není zdaleka vyřešena. Jako laici i jako odborníci se stále pohybujeme v mezích genderového řádu pracujícího s atributy ženství a atributy mužství. Ani sporty narušující „přirozené“ hranice mezi muži a ženami nejsou (zatím) dostatečně „silné“, aby dokázaly pozměnit genderové stereotypy zakořeněné v našich myslích. A tak místo toho, aby bylo naše uvažování formováno vývojem v praxi, zůstává mnohdy uvažování stejné a přizpůsobuje se spíše praxe. Těch, co si jdou za svým bez ohledu na následky, je stále málo. A tak se dnes stále populárnější stává fitness, již zmiňovaná „ženštější“ forma kulturistiky, jehož soutěže by se daly spíše přirovnat k soutěžím krásy než ke sportovním utkáním. Ženy se v nich předvádějí v plavkách a róbách a ze všeho nejvíc v nich jde o ženskou krásu. Opravdová kulturistika v souboji s fitness prohrává. Možná, že časem se z ní opět stane mužská záležitost...

Také sportovkyně se snaží stále více ukázat, že i přesto, že posilují, zůstávají ženami. Dokazují to umělým poprsím, dlouhými vlasy, výrazným líčením, dlouhými nalakovanými nehty, botami na podpatku, krásnými šaty (I podle Evy

Sukupové, předsedkyně komise žen IFBB a bývalé profesionální kulturistky, „činí ženu ženou make up, šperky, rozpuštěné vlasy...“). Známa sportovkyně se pak stane opravdu slavnou a uznávanou, když nafotí sérii lechtivých fotografií a ukáže tak, že zůstává *ženou* se vším, co k ženě patří.

Taková cesta však nevede k řešení. Řešení pouze obchází. Dokud se v kulturistice, ve sportu a vůbec ve všech oblastech lidského života bude pracovat se slovy ženskost a mužskost a lidské jednání bude ovlivňováno strachem z jejich ztráty, bude se řešení této problematiky hledat jen stěží.

9 Seznam literatury

Balsamo, Anne: Technologies of the Gendered Body, Duke University Press, Durham and London 1997

Beauvoirová, Simone: Druhé pohlaví, Orbis, Praha, 1966

Benedictová, Ruth: Kulturní vzorce, Argo, Praha, 1999

Berger, Peter L. a Luckmann, Thomas: Sociální konstrukce reality, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 1999

Friedan, Betty: Feminine Mystique, PRAGMA, Praha, 2002

Jirák, Jan a Köpplová, Barbara: Média a společnost, Portál, Praha, 2007

Lenderová, Milena: K hříchu i k modlitbě, Žena v minulém století, Mladá fronta, Praha 1999

Thompson, John B.: Média a modernita, Karolinum, Praha, 2004

Sborník Společnost žen a mužů z aspektu gender, Nadace Open Society Fund Praha, 1999

Časopis MUSCLE&FITNESS, FIT PLUS Bohemia, ročník 1996 (č. 1 – 8, 10, 12), ročník 2006 (č. 1 – 12)